

**O'zbekstan Respublikasi' Joqari' ha'm Orta bilimlendiriw
ministrliqi**

*****

Berdaq atı'ndag'ı' Qaraqalpaq Ma'mleketlik universiteti

Cotsial-ekonomikalı'q fakulteti

«MAK na jaqlawg'a jiberilsin»

Fakultet dekani' _____ dots. T.Jiemuratov
«__» _____ 2014 j

5340100 – Ekonomika (tarmaqlar ha'm tarawlar) ta'lim bag'darı'nı'n'
4-kurs studenti

Djumaniyazova Yulduz Nuratdinovnanı'n'

***«Ma'mleket finansi'n basqarı'wda monetar siyasattı'n'
na'tiyjeliligin arttı'rı'w jolları'»***

atamasi'ndag'i'

PİTKERİW QA'NİGELİK JUMI'SI'

Student _____ Djumaniyazova Yulduz

İlimiy basshı' _____ dots.Sh.Arzuova

«MAKna usı'nı's etilsin»
«Ekonomika» kafedrası' baslı'g'ı'
_____ e.i.k. Z.BALTAShEVA
«__» _____ 2014 j

No'kis 2014

Berdaq ati'ndag'ı'

QARAQALPAQ MA'MLEKETLIK UNIVERSITETI *Pitkeriw qa'nigelik jumi'si'n ori'nlaw boyi'nsha tapst'rma*

Student Djumaniyazova Yulduz Nuratdinovna

Qa'nigeligi 5340100-Ekonomika (tarmaqlar ha'm tarawlar)

Temani'n' ati' Ma'mleket finansi'n basqari'wda monetar siyasatti'n' na'tiyjeliligin arttı'ri'w jollari'

Praktikada bolg'an ornı' QR Oraylı'q bank

İlimiy basshı' Ekonomika ilimleri kandidati', dotsent Arzuova Sh.A.

Ma'sla'ha'tshi -

İstin' maqseti _____ Ekonomikani' erkinlestiriw ha'm turaqlı' o'siw templerin ta'miynlewde Ma'mleket monetar siyasati'nı'n' a'mel qı'lı'w mexnizmin ja'nede rawajlandı'ri'w barı'sı'ndag'ı' teoriyalı'q ha'm a'meliy usı'nı'slardı' islep shı'g'ı'wdan ibarat.

ORI'NLAW MU'DDETI

Kirisiw _____ «__» _____ 2014 j

Tiykarg`i' bo`lim _____ «__» _____ 2014 j

Juwmaqlaw _____ «__» _____ 2014 j

Jumi'sti' tayarlaw mu`ddeti _____ «__» _____ 2014 j

Basshı' _____

Ma'sla'ha'tshi _____

(imza)

Tapsi'rma berilgen sa`ne _____

Qabi'lladi'm _____ «__» _____ 2013 j

(studenttin' imzasi') _____ «__» _____ 2013 j

MAZMUNI'

	KIRISIW.....	4
I-bap	BANK JUMI'SI'NI'N' WAZI'YPALARI' HA'M ONI'N' BU'GINGI KU'NDEGI JAG'DAYI'.....	9
1.1.	Bank sisteması'nı'n' rawajlanı'w basqı'shları' ha'm onı'n' ekonomikada tutqan ornı'.....	9
1.2.	Banklerde amanat qoyı'lmaları'nı'n' xı'zmet tu'rleri	14
1.3.	Banklerde amanat qoyı'lmaları'nı'n' esabı'n ju'rgiziw funktsiyaları' h�m qamsı'zlandı'rı'w sisteması'.....	16
II-bap	O'ZBEKSTAN RESPUBLİKASI' MONETAR SIYASATI' KO'RSETKISHLERININ' ANALIZI.....	29
2.1.	Bank sisteması'nda a'melge ası'rı'lı'p atı'rg'an reformalar	29
2.2.	Ekonomikanı' kreditlew ko'lemlerinin' artı'p barı'wı'n ta'miynlew boyı'nsha a'melge ası'rı'lg'an is-ilajlar.....	33
2.3.	Oraylı'q banktin' monetar siyasat ko'rsetkishleri dinamikası'nı'n' analizi.....	39
III-bap	MONETAR SIYASATTI'N' A'MEL QI'LI'W NA'TIYJELİLİĞİN ARTTI'RI'W KELEShEGİ.....	44
3.1.	Ma'mleketimizde ekonomikalı'q o'siw ha'mde makroekonomikalı'q turaqlı'lı'qtı' ta'miynlewde monetar siyasat mexanizmlerin sho'lkemlestiriw ilajları'.....	44
3.2.	Ma'mleket finansı'n basqarı'wda monetar siyasattı'n' na'tiyjeliligini arttı'rı'w jolları'.....	49
	JUWMAQLAW.....	64
	PAYDALANI'LG'AN A'DEBİYATLAR DİZİMİ	66

KIRISIW

Temani'n' aktuallig'i'. Ma'mleketimizde a'melge asiri'li'p atirg'an ekonomikalig'q reformalardi'n' basli' maqseti – ma'mleketimizde bazar qatnasig'qlari' printsiplerinin' toliq' qarar tabiw'i'nan ibarat. Bug'an erisiw ushi'n bolsa, tuwri'dan-tuwri' milliy valyutani'n' turaqli'lig'i'na erisiw u'lken a'hmiyetke iye. Orayli'q banktin' basli' maqseti - milliy valyutani'n' turaqli'lig'i'n ta'miynlew ha'm usi' arqali' ma'mleket regionindag'i' bahalardi'n' ten'ligin saqlap qali'wdan ibarat.

Ha'r bir ma'mlekette ekonomika ha'r qiyli' makroekonomikalig'q siyosat usi'llari' arqali' basqari'ladi'. Usi' usi'llardin' biri bolip, Orayli'q banktin' monetar siyatasi' esaplanadi'. Basqa ma'mleketler si'yaqli' O'zbekstanda da milliy pul birligi turaqli'lig'i'n ta'miynlew ha'm oni' na'tiyjeli basqari'w, monetar siyosat qurallari'ni'n' maqsetli da'rejelerine erisiw, bank sistemasi'ni'n' likvidligin ha'mde finansli'q bazarlar xizmetinin' na'tiyjeliligini arttiri'w Orayli'q bankke ju'kletilgen¹. Finans-bank sistemasi'ni'n' rawajlaniw'i', oni'n' xizmetin sapa ta'repten jaqsilani'wi', a'sirese, ja'ha'n finansli'q-ekonomikalig'q krizistin' ta'siri ko'leminde u'lken a'hmiyetke iye. Prezidentimiz I.A.Karimov ayti'p o'tkenindey, "... Bul orinda gap banklardin' kapitallasiw ha'm investitsiyali'q aktivligin ja'nede arttiri'w, ekonomikadag'i' quramli' o'zgerislerdin' basli' bag'darlari'n qayta tiklew ha'm ken'eytiriw, islep shig'ari'wdi' modernizatsiyalaw, texnikali'q ha'm texnologiyali'q jan'alawg'a qarati'lg'an kreditlew ko'lemin arttiri'w haqqi'nda barmaqta ". Bul wazi'ypalardi' a'melge asiri'w ko'p ta'repten ekonomikada a'mel qilish'i' pul-kredit mexanizmlerinin' sho'lkemlesken da'rejesine ti'g'i'z baylanishi'.

Ekonomikani' modernizatsiyalaw jag'dayi'nda milliy xojali'qti'n' na'tiyjeli xizmet ju'rgiziwi ushi'n monetar siyosat arqali' pul mashqalasi'n ta'rtipke saliw u'lken a'hmiyetke iye. Pul-kredit siyatasi' ma'mleket joli' menen finans tarawin ta'rtipke saliw usi'llari'nan biri bolip, ol ja'miyette makroekonomikalig'q turaqli'li'qti' ta'miynlewge xizmet qilip kelmekte. Makroekonomikalig'q

---

¹ «Uzbekiston Respublikasining Markaziy banki tugrisida»gi tsonuni. - T.: 21 dekabr 1995 y.

turaqli'li'q uli'wma bahani'n' o'siw templerinin' to'menligi, sotsialli'q xojali'qta islep shi'g'ari'wdi'n' turaqli' o'siwi, miynetke qa'biletli xali'qti'n' jumi's penen toli'q ba'ntlighi, to'lew balansi'nin' qanaatlandi'rarli' jag'daydag'i' ha'm milliy valyutani'n' sirtqi' bazarlardag'i' turaqli'li'g'i' si'yaqli' ko'rsetkishlerde ko'rinedi.

Uli'wma ma'mleketlik ekonomika siyasati'n quramli' ha'm aji'ralmas bo'legi sipati'nda monetar siyasat ma'mleketde bahalar turaqli'li'g'i'n ta'miynlew tiykari'nda ekonomikalı'q o'siwge, makroekonomikalı'q ha'm finanslı'q turaqli'li'qqa erisiw ha'm oni' ja'nede bekkemlewde a'hmiyetli ori'n tutqani' ja'ha'n ta'jiriybesinde da'lillengen.

Biraq ja'ha'n finanslı'q krizisi, ju'zege kelgen makroekonomikalı'q mashqalalardi', a'sirese, islep shi'g'ari'wdi'n' to'menlewin toqtati'w, inflyatsiyani' uslap turi'w, jumi'ssi'zli'qti' kemeytiriw ha'm uli'wma, makroekonomikalı'q ha'm finanslı'q turaqli'li'qqa qi'sqa waqi'tta erisip bolmawi'n ko'rsetti. Buni'n' ushi'n bir neshe ji'llar kerekligi ha'm hu'kimet ta'repinen bir qatar ekonomikalı'q ha'm sistemalı'q reformalar a'melge asiri'li'wi' kerekligin turmi'sti'n' o'zi ko'rsetti.

O'zbekstanda g'a'rezsizliktin' da'slepki ku'nlerinen baslap bank sektori' ha'm pul-kredit sisteması'n rawajlandi'ri'wg'a o'z aldi'na itibar qarati'lmaqta. Soni'n' ushi'n da bank sisteması' barli'q waqi't ta hu'kimet itibari'ndag'i' ma'sele bolip qalmaqta. Ha'r jili' bolatug'i'n ma'mleketimizdin' sotsialli'q-ekonomikalı'q rawajlandi'ri'w juwmaqlari' ha'm keyingi ji'llarg'a belgilengen ekonomikalı'q da'stu'rlerge arnalg'an ma'jilislerindegi Prezident bayanatları'nda bug'an o'z aldi'na itibar qarati'lmaqta ha'm bank sisteması'n ja'nede rawajlandi'ri'w jollari' belgilep berilmekte.

Belgili, ma'mleket ekonomikasi'n joqari'lati'wda, turaqli' o'siw templerine erisiwde ma'mleket monetar siyasati'nin' ornı' a'hmiyetli. Esabat da'wirinde Oraylı'q banktin' pul-kredit siyasati' "Monetar siyasatti'n' 2013 ji'lg'a belgilengen tiykarg'i' bag'darlari'" tiykari'nda a'melge asiri'li'p, ekonomikanı' rawajlandi'ri'wdi'n' basli' wazi'ypalari', a'sirese belgilengen makroekonomikalı'q ko'rsetkishlerdin' so'zsiz ori'nlanı'wi'n ta'miylewge qarati'ldi'. "Ma'mleketlik

byudjet profitsit penen ori'nlandi'. Inflyatsiya da'rejesi boljawdag'i'dan pa's boldi' ha'm 6,8 protsenti quradi''².

Joqari'dag'i'lardan kelip shi'qqan halda, Respublikami'zda monetar siyasatti'n' na'tiyjeli payda etiliwi, barli'q taraw ha'm tarmaqlardi'n' na'tiyjesi u'lken a'hmiyetke iye. Soni'n' ushi'n pul-kredit sisteması'n rawajlandi'ri'wg'a qarati'lg'an ilimiy ha'm a'meliy usi'ni'slar islep shi'g'i'w temanı'n' aktuallı'g'i'n ko'rsetedi.

Pitkeriw qa'nigelik jumi'si'ni'n' obekti ha'm predmeti. Obekti — Qaraqalpaqstan Respublikası' Oraylı'q banki esaplanadı'.

Predmeti — respublikami'zda monetar siyasatti' a'melge ası'ri'w protsessinde ju'zege keletug'i'n ekonomikalı'q qatnası'qlar esaplanadı'.

Pitkeriw qa'nigelik jumi'si'ni'n' maqseti ha'm wazi'ypaları'. Ekonomikanı' erkinlestiriw ha'm turaqlı' o'siw templerin ta'miynlewde Ma'mleket monetar siyasatı'ni'n' a'mel qı'lı'w mexnizmin ja'nede rawajlandi'ri'w barı'sı'ndag'i' teoriyalı'q ha'm a'meliy usi'ni'slardı' islep shi'g'i'wdan ibarat.

Usı' maqsetti a'melge ası'ri'w ushi'n to'mendegi wazi'ypalar belgilendi:

- finans-bank sisteması'ni'n' likvidliligin arttı'ri'w ha'm banklerdin' investitsiyalı'q aktivligin arttı'ri'w sı'yaqlı' aktual ma'selelerdi ko'rsetip beriw;

- respublikada turaqlı' pul mashqalası'n payda etiw ha'm onı'n' turaqlı'lı'g'i'n ta'miynlew ushi'n a'melge ası'ri'latug'i'n is-ila'jlar a'hmiyetin tiykarlap beriw;

- respublikada xı'zmet ko'rsetip atı'rg'an bank-finans sho'lkemleri ha'm olar ko'rsetip atı'rg'an jag'dayı'n analizlew;

- naq ha'm naq emes pul esap-kitapları' arası'ndag'i' tosı'qlardı' jog'altı'w barı'sı'nda usi'ni'slar beriw;

- Ma'mlekettin' monetar siyasatı' na'tiyjeliligini arttı'ri'w barı'sı'ndag'i' a'hmiyetli wazi'ypalardı' belgilew.

Pitkeriw qa'nigelik jumi'si'ni'n' metodikasi' ha'm metodları'. İzertlewdir' teoriyalı'q ha'm metodikalı'q tiykarları'n O'zbekstan Respublikası' nı'zamları',

---

² İ.A.Karimovtin' 2013 jilda respublikanı sotsiallıq-ekonomikalıq rawajlandırıwdın' juwmaqları ha'm 2014 jilg'i ekonomikalıq bag'darlanın' en' a'hmiyetli wazi'ypaları haqqında O'zbekstan Respublikası Ministrler Kabineti ma'jilisinin' qararı. Erkin Qaraqalpaqstan gazetası №10(19472) 23 yanvar 2014 j.

O'zbekistan Respublikasi' Prezidenti Pa'rmanlari' ha'm Ministrler Ken'esi qararlari', sonday-aq, ilimiy izleniw ushi'n teoriyalı'q-ilimiy tiykar etip shet elli ekonomist alı'mlar - İ.Fisher, M.Ershov, P.Samuelson, R.Mandell, S.Fisher sı'yaqlı' alı'mlardı'n' ilimiy islerinen, usı' temag'a tiyisli arawlı' a'debiyatlardan paydalani'ldı'.

Elimizde monetar siyasatı' rawajlandı'rı'wdı'n' ayı'rı'm teoriyalı'q ha'm a'meliy ta'replerin A.Vaxobov, O.Olimjonov, R.Shomurodov, İ.İ.Alimov, İ.R.Toymuxamedov, Sh.Shodmonovlardı'n' ilimiy izleniwlerinde o'z ko'rinisin tapqan.

Teoriyalı'q ha'm a'meliy a'hmiyeti. Pitkeriw qanigelik jumı'sı'nı'n' tiykargı' na'tiyjeleri ma'mlekette pul-kredit sisteması'n ja'nede bekkemlew, rawajlandı'rı'w ha'm du'nya ju'zi standartları'na sa'ykeslestiriwge qaratı'lg'an. Usı' maqsetlerdi a'melge ası'rı'wda tiykarı'nan finans-bank sisteması' likvidligin ja'nede arttı'rı'w, zamanago'y xı'zmetlerdi usı'ni'w, xalı'qtı'n' bank sisteması'na isenimin arttı'rı'w ha'mde olardı'n' turmı's da'rejesin arttı'rı'w sı'yaqlı' baslı' wazı'ypalardı' ta'miynlewde o'zinin' ta'sirin arttı'rı'wdan ibarat.

Pitkeriw qa'nigelik jumı'sı' tiykarı'nan kirisiw, u'sh bap, juwmaqlaw ha'm paydalani'lg'an a'debiyatlar diziminen ibarat.

Kirisiw bo'liminde temanı'n' aktuallı'g'ı', maqset ha'm wazı'ypalari', ilimiy ha'm a'meliy a'hmiyeti, ilimiy jan'alı'g'ı', obekt ha'm predmeti sonday-aq izertlew din' teoriyalı'q ha'm metodikalı'q tiykarları'na toqtalı'p o'tildi.

Pitkeriw qa'nigelik jumı'stı'n' birinshi babı' «Bank jumı'sı'nı'n' wazı'ypalari' ha'm onı'n' bu'gingi ku'ndegi jag'dayi'» dep atalı'p, onda tiykarı'nan bank sisteması' jumı'sı'nı'n' tu'rlerine olardı'n' rawajlanı'w basqı'shları'nı'n' izbe-izligine, ekonomikada tutqan ornı', amanat qoyı'lmaları'nı'n' tu'rleri ha'm usı'lları'na, olardı'n' esabı'n ju'rgiziw boyı'nsha funktsiyaları'na toqtalı'p o'ttik.

Jumı'stı'n' ekinshi babı' «O'zbekistan Respublikasi' monetar siyasatı' ko'rsetkishlerinin' analizi» dep atalı'p, onda tiykarı'nan bank sisteması'nda a'melge ası'rı'lı'p atı'rg'an reformalar, ekonomikanı' kreditlew ko'lemlerinin' artı'p

barı'wı'n ta'miynlew boyı'nsha a'melge ası'rılı'p atı'rg'an is-ilajlar ko'rip shı'g'ldı'.

Pitkeriw qa'nigelik jumı'stı'n' u'shinshi babı' «Monetar siyasattı'n' a'mel qılı'w na'tiyjeliligin arttı'rı'w keleshegi» dep atalı'p, onda ma'mleketimizde ekonomikalı'q o'siw ha'mde makroekonomikalı'q turaqlılı'qtı' ta'miynlewde monetar siyasat mexanizmlerin sho'lkemlestiriw ilajları', ma'mleket finansı'n basqarı'wda monetar siyasattı'n' na'tiyjeliligin arttı'rı'wg'a toqtalı'p o'tildi.

Pitkeriw qa'nigelik jumı'stı'n' juwmaqlaw bo'liminde respublikamı'z pul-kredit sisteması'n rawajlanı'rı'w barı'sı'nda bir qansha usı'nı'slardı' berip o'ttik.

I-BAP. BANK JUMI'SI'NI'N' WAZI'YPALARI' HA'M ONI'N' BU'GINGI KU'NDEGI JAG'DAYI'

1.1. Bank sistemasi'ni'n' rawajlanı'w basqı'shları' ha'm onı'n' ekonomikada tutqan orni'

G'a'rezsizlik jı'lları'nda O'zbekstan respublikası' aldı'n'g'ı'dan tu'pten o'zgeshelengen jan'a ekonomikalı'q qatnası'qlarg'a tiykarlang'an ekonomikalı'q rawajlanı'wdı'n' gezektegi basqı'shları'na o'tip barmaqta. Bazar ekonomikasi' tovar-pul qatnası'qları'na tiykarlanadı'. Tovar-pul qatnası'qları' tovar islep shı'g'arı'w, tovarlardı' almaslaw ha'm aqsha aylanı'sı'na ta'n bolg'an qatnası'qlardı' o'zinde sa'wlelendiredi. Sonlı'qtan bazar ekonomikasi'na o'tiwshi ma'mleketlerde tovar-pul qatnası'qları'n jetilistiriw za'ru'r.

Kommertsiyalı'q bankler xı'zmetinin' pirovard na'tiyjeleri o'z aksionerlerine dividendler, amanatshı'lar ha'm kreditorlarg'a bolsa protsent ko'rinisinde da'ramat keltiriwi ha'm de yuridiklar ha'm fizikalı'q ta'replerge finanslı'q xı'zmetler ko'rsetiwshi da'stu'rli qag'ı'ydag'a aylandı'rı'ldı'.

Solay etip ni'zamshı'lı'qta bank xı'zmetinin' tiykarı'n onı'n' da'stu'rli wazi'ypası' finanslı'q da'ldalshı'lı'qtı' sho'lkemlestiriwi belgilep qoyı'lg'an. Usı' ni'zamlar talapları'nan kelip shı'qqan halda bank sistemasi'nda birinshi na'wbette banklerdin' buxgalteriya esabı' standartları' o'zgeretilip, xalı'q aralı'q standartlar talabı'na muwapı'qlastı'rı'ldı'.

Kommertsiyalı'q bankler xı'zmetin qadag'alawda Oraylı'q bank kommertsiyalı'q banklerge birden-bir ekonomikalı'q shara ko'riwi emes, al bank xı'zmetinde bar bolg'an kemshiliklerdi joq etiw, bank sistemasi' turaqlı'lı'g'ı'n ası'rı'w na'tiyjesinde bank amanatshı'ları' ha'm kreditorları' ma'plerin qorg'awdı' tiykarg'ı' maqset etip qoyg'an.

Bul orı'nda Oraylı'q banktin' kommertsiyalı'q banklerin litsenziyalaw barı'sı'ndag'ı' siyasatı'n ayrı'qsha aytı'p o'tiw kerek.

Banklerde litsenziyalaw ha'm olar xı'zmetin ta'rtipke salı'w, yag'ni'y bank qadag'alawı' bank sistemasi'ni'n' turaqlı'lı'g'ı'n saqlaw jan'a finanslı'q jaqtan turaqlı' bolg'an banklerdin' bazarg'a kirgiziliwin qadag'alaw jolları'nan biri.

Banklerdi dizimge ali'w ha'm litsenziyalaw protsessinin' ta'kamallası'wı' en' a'weli litsenziyalaw standartları' sonday ak bank ka'rxanaları'nı'n' finanslı'q jag'dayı' bank baslı'qları' kvalifikatsiyası' ha'm abroyı'na qoyı'latug'ı'n talaplardı' ası'rı'wdan ibarat boldı'.

O'zbekstan Respublikası' Ministrler Kabinetinin' 1999-jı'lda qabı'l etilgen «Bank sisteması'n reformalaw shara ilajları' xaqqi'nda»g'ı' qararı' respublika bank sisteması'nda reformalardı'n' na'wbettegi baqi'shı'na o'tiwge tiykar boldı'. Bul qararda komertsiyalı'q bankler nı'zam fondı'nı'n' minimal ko'lemi, bankler nı'zam fondı'nda bir aksioner u'lesin maksimal mug'darı', kommertsiyalı'q banklerdin' bir-birlerin nı'zam fondları'nda qatnası'wı' banklerdi menshiklestiriw boyı'nsha qoyı'latug'ı'n talaplar sı'yaqlı' bank sisteması' ushi'n aktual ma'seleler o'z ko'rinisin taptı'. Bul qararg'a muwapı'q Bank sisteması'n reformalası'rı'w boyı'nsha respublika komissiyası' du'zilip, bank sisteması'ndag'ı' reformalardı' ja'n de teren'lestiriw boyı'nsha anı'q ilajlardı' a'melge ası'rı'w onı'n' tiykarı' wazı'ypası' etip belgilendi.

Sonday-aq, bul da'wirde ma'mleket bank sisteması'na shet el kapitalları'n tartı'w boyı'nsha bir qatar ilajlar a'melge ası'rı'ldı'.

Shet el kapitalı' menen birge ma'mleketimizge zamanago'y bank texnologiyaları' ha'm basqarı'w sisteması' kirip keldi. Bu'gingi ku'nde ma'mleketimizde xı'zmet ju'rgizip atı'rg'an shet el kapitalı' qatnası'wı'nda ju'zege kelgen bankler, tek milliy bank sisteması'n xalı'q aralı'q standartlarga jaqı'nlastı'rmaqta, al olar ishki finans bazarı'nda ba'sekeni sezilerli ra'wishte a'melge ası'rmaqta. Bul bolsa klientlerge ko'rsetilip atı'rg'an bank xı'zmetlerinin' sanası'na unamli' ta'sir etpekte. Keyingi waqı'tlarda ma'mleket ekonomikası'nda sı'rtqı' sawdanı'n' ornı' ku'sheyip baratı'rg'anı', sonday-aq, sı'rt el investorları'nı'n' ma'mleketimizge salı'stı'rg'anda qı'zı'g'ı'wshı'lı'qları' o'sip baratı'rg'anı' bizge sı'rt el kapitalı'nı'n' qatnası'wı'nda bankler du'ziw protsessi ja'nede aktivlesedi dewge tiykar boladı'.

Usı' da'wirde a'melge ası'rı'lg'an reformalar na'tiyjesinde ma'mleketimizde ha'r ta'repleme bekkem bank sisteması' xalı'q aralı'q standartlarga sa'ykes

keliwshi zamanago'y bank qadag'alawı' ha'm bankler xı'zmetin ta'rtipke salı'w mexanizmi ju'zege keltirildi. Sonı'n' menen birge turaqlı' ekonomikalı'q o'siwdi ta'miynlewde bank sisteması' za'ru'r ori'n tutı'wı'n an'law, bekkem bank qadag'alawı' ha'm bank xı'zmetin ta'rtipke salı'w sisteması'n jaratı'w menen birgelikte bank sisteması'n erkinlestiriw ha'm bul tarawda reformalardı' ja'ne de teren'lestiriw za'ru'rigin ko'rsetip beredi.

Son'g'ı' waqı'tlarda kommertsiyalı'q banklerdin' xalı'q qarjı'ları'n joqarı' da'ramatlı' depozitlerge tartı'w boyı'nsha xı'zmeti sezilerli da'rejede ku'sheydi. Ha'zir respublikadag'ı' ko'pshilik bankler klientlerinin' talapları'n inabatqa alg'an halda bir qatar jan'a joqarı' da'ramatlı' amanatlardı' ha'm jamg'arma depozitlerin usı'nbaqta.

O'z na'wbetinde Oraylı'q bankta kommertsiyalı'q banklerdin' xalı'qtı'n' waqtı'nsha bos qarjı'ları'n depozitlerge tartı'w boyı'nsha ha'reketlerin ha'r ta'repleme qollap quwatlamaqta. Kommertsiyalı'q bankler depozitlerge tartı'lg'an fizikalı'q ta'replerdin' qarjı'ları' boyı'nsha ma'jbu'riy zapaslarg'a qarjı' o'tkeriw minnetlemelerinen azat etildi, sonday-aq ka'rxana ha'm sho'lkemlerge bir waqı'ttı'n' o'zinde bir neshe bankte esap betlerin ashı'wg'a ruxsat etiliwi de kredit ha'm depozit boyı'nsha xı'zmet ko'rsetiw bazarı'nda ba'sekeni ku'sheytiwge mu'mkinshilik beriwi kerek.

Ko'rilgen ilajlar o'z na'tiyjelerin ko'rsete basladı', xalı'q ha'm jeke isbilermenlerdin' bos pul qarjı'ları'n bank kapitalı'na ha'm depozitlerge tartı'w arqalı' kommertsiyalı'q banklerdin' resurs bazarı' bekkemlendi.

Son'g'ı' jı'llarda bank sisteması'n erkinlestiriw ha'm qadag'alawdı' teren'lestiriw barı'sı'nda a'melge ası'rı'lg'an anı'q ilajlar na'tiyjesinde banklerdin' tiykarg'ı' ko'rsetkishleri unamlı' o'siw tempine iye boldı'.

Bul kommertsiyalı'q bankler ta'repinen xalı'qtı'n' amanat qarjı'ları'n xoshametlew siyasatı' menen baylanı'slı'.

O'tken da'wir ishinde respublika hu'kimeti ha'm oraylı'q bank ma'mlekettin' biyg'a'rez pul sisteması' ha'm bank tarawı'n qa'liplestiriw sı'yaqlı' quramalı' wazı'ypanı' tabı'slı' ori'nlag'anı'n aytı'p o'tiw kerek.

Ekonomikada tu'p reformalar alı'p barı'lı'p atı'rg'an bir sharayatta pul kredit siyasatı' tek g'ana inflyatsiya da'rejesin pa'seytiwge bag'darlanı'wı' mu'mkin emes. Sol sebepli bank sisteması' makroekonomikalı'q turaqlı'lı'qti' ta'miynlew menen birge ekonomikanı'n' real sektorı'n uzaq mu'ddetli kredit resursları'na bolg'an talabı'n qandı'rı'wg'a ayrı'qsha a'hmiyet berildi.

Joqarı'da aytı'p o'tilgenlerden juwmaqlap sonı' aytı'p o'tiw mu'mkin, ma'mleketimizde o'tkizilip atı'rg'an ekonomikalı'q reformalardı'n' tabı'slı' bolı'wı' bank finans sisteması'nı'n' quramalası'wı'na baylanı'slı'. Sebebi reformalar bul tarawdı'n' rawajlanı'wı'n ha'm quramalası'p barı'wı'n da o'z ishine aladı'. Sebebi ha'r qanday reformanı' alg'a bası'wı' bul barada qoyı'lg'an wazı'ypalardı'n' sheshiliwi ha'm na'tiyjeliligi tuwrı'dan tuwrı' pul siyasatı'n duri's sho'lkemlestiriwge milliy valyuta qa'dirin ko'terip barı'wg'a baylanı'slı'.

Ha'zirgi ekonomikanı'n' za'ru'r tarawları'nda ayrı'qsha xı'zmet ko'rsetip atı'rg'an bankler usı' tarmaqlardı' ja'ne de rawajlandırı'w ha'm ondag'ı' bar resurslardı' na'tiyjeli iske salı'w mu'mkinshiligin jaratı'p beredi ha'm ekonomikalı'q reformalardı'n' tez pa't penen a'melge ası'wı'na xı'zmet qı'ladı'.

Respublika kommertsiyalı'q bankleri mu'lkshilik tu'rlerine qaray ma'mleketlik aksionerlik, aksionerlik-kommertsiyalı'q, sı'rt el kapitalı' qatnası'wı'ndag'ı' ha'm jeke banklerge bo'linedi.

Aqsha qarjı'ları'n toplaw ha'm amanatqa qoyı'w jag'dayı' kommertsiyalı'q banktin' depozit siyasatı' tiykarı'nda du'ziledi. Amanatlar boyı'nsha to'lenetug'ı'n joqarı' protsentler, bank kreditorları' ushı'n bankke toplang'an resurslardı'n' jaylası'w isenimligine joqarı' kepillik jaratı'lı'wı' sha'rt. Jaratı'lg'an kepillikler O'zbekstan Respublikası'nda bank mekemelerinin' aktivlerin kommertsiyalı'q banklerde depozitlerdi qamsı'zlandırı'w fondları'n du'ziwge xı'zmet etedi.

Depozitlerdi qamsı'zlandırı'w menen birge amanatshı'lar ushı'n kommertsiyalı'q bank ha'reketi haqqı'nda ha'm olar bere alatug'ı'n kepillikler haqqı'ndag'ı' mag'lı'wmatlarg'a iye bolı'wı' u'lken a'hmiyetke iye. Kreditorda bar qarjı'lardı' paydalanı'w ma'selesin sheshiwde, ol keleshekтеgi amanat

ta'wekelshiligin bahalaw ushi'n banktin' finansli'q jag'dayi' haqqi'nda jeterli mag'li'wmatqa iye boli'wi' kerek.

Elimizde bahali' qag'azlar bazari'nin' rawajlani'wi' bankte ekonomikalı'q qayta quri'wdi' a'melge asiri'w ushi'n finansli'q resurslardi' toplaw tu'ri boladi'. Banktin' qarji'lardi' bunday tarti'w tu'rlerin payda etiw ha'm bul klientlerge resurslardi' toplawg'a qi'zı'qtı'radi' ha'm amanatqa qoyı'wi'n islep shı'g'adi'.

Banklerdin' u'shinshi funktsiyasi' bo'lek o'z betinshe subektleri arasi'nda da'lda'lishi'li'q etiw. Ma'mleketlik monopoliya jag'dayi'nda uli'wma menshik subektleri arasi'nda barli'q esabatlar ma'mleketlik bank arqali' a'melge asiri'li'p, soni'n' menen esabat tu'ri, to'lem ta'rtibi, ta'replerdin' juwapkershilik ilajlari' bul bankte barli'q esabatlardi'n' aralaspasi' tiykarı'nda esaplanatug'i'n edi. G'a'rezsiz kommertsiyali'q bankler sisteması'n du'ziw kommertsiyali'q ta'wekelshiliktin' ko'beyiwi ha'm esabatlardi'n' ornalasi'wi'na ali'p keldi. Esabatlar ha'm to'lem hu'jjetleri tu'ri a'meliy o'zgergen joq. Olar alding'i'day bir bank filiallari' arasi'nda esap operatsiyalari'n a'melge asiri'wg'a bag'darlang'an, ol to'lem hu'jjetleri tu'ri boyi'nsha bank isi hu'jjetleri esaplanadi'. Biraq MFO schetlari'n qollani'w menen esaplar sisteması'n saplasti'ri'w ha'm korrespondentlik schetlar arqali' bankler arasi'nda esaplarg'a o'tiw olardi'n' ta'wekelshiligin ko'teredi, sebebi esaplar bir bank filiallari' arasi'nda emes, al ha'r qi'yli' kommertsiyali'q bankler arasi'nda o'tedi. Bul jag'dayda to'lemlerdi a'melge asiri'w boyi'nsha o'z klientlerinin' tapsi'rmasi'n o'z waqti'nda ha'm toli'q orı'nlani'wi'na banktin' juwapkershiligi a'hmiyetli.

Bazar ekonomikasi'nda barli'q ma'mleketler kommertsiyali'q bankler ekonomikasi'n' to'lem mexanizminde ali'p barı'wshı' orı'ndi' iyeleydi. Bizin' elimizde xojali'q du'ziliwinin' o'zgergiliwi jag'dayi'nda barli'q to'lem mexanizmin reformalasti'ri'w kerek.

Fond bazari'nin' du'ziliwi menen baylanı'slı', kommertsiyali'q banklerde bahali' qag'azlar menen operatsiyalarda da'lda'lishi'li'q funktsiyasi'da rawajlanadi'. Kommertsiyali'q bankler bahali' qag'azlar menen ha'r qi'yli' operatsiyalar o'tkeriwi mu'mkin. O'zbekstan Respublikasi'nda fond birjasi'nda da bahali'

qag'azlardi' shi'g'ari'w ha'm aylani's haqi'ndagi' ta'rtibine muwapi'q, bankler da'lda'lshi', investitsion konsultanti', investitsion kompaniya ha'm fond si'patı'nda bahalı' qag'azlar bazarı'nda ha'reket etiwı mu'mkin bolg'an investitsiyalı'q institut si'patı'nda qatnası'w huqı'qı'na iye. Bankler, finanslı'q broker si'patı'nda kirip, olar komissiya sha'rtnaması' ha'm isenim xatı' tiykari'nda klient esabı'nın bahalı' qag'azlar aldı' - sattı'sı' arqalı' da'lda'lshi'lı'q xı'zmetin atqaradı'.

Bank investitsiya konsultantı' si'patı'nda o'z klientlerine bahalı' qag'azlardı' shi'g'ari'w ha'm aylani's boyı'nsha ma'sla'ha't beriw xı'zmetin ko'rsetedi. Eger bank investitsion kompaniya xı'zmetin o'zine alsa, onda ol bahalı' qag'azlardı' shi'g'ari'wshi' sho'lkemlestiriw ha'm u'shinshi ta'rep paydası'na olardı' jaylastı'rı'w boyı'nsha kepillik beriw, o'z esabı'nın ha'm o'z atı'nın qag'azlardı'n' aldı' - sattı'sı' menen shugı'llanadı'. Bank o'z atı'nın o'z resursları'n bahalı' qag'azlarg'a jaylastı'rg'an waqıtta ha'm bunı'n' menen baylanı'slı' barlı'q ta'wekelshilik, bank aksionerleri esabı'nın alı'ng'an bahalı' qag'azlardı' bazarlı'q bahalawdı'n' o'zgerisindegi barlı'q payda ha'm zi'yanlar waqıtında, ol investitsion fond si'patı'nda ha'reket etedi. Investitsion fondtı'n' xı'zmetin atqarı'w jag'dayı'nı'n' a'hmiyetliliği, puxaralar qarjı'ları'n tartı'w menen operatsiyalardı' a'melge ası'rı'wg'a huqı'q beriwshi O'zbekstan Respublikası' Finans ministrliğı kvalifikatsion attestatı'na iye, bahalı' qag'azlar boyı'nsha islewshilerdin' bank shtatı'nda bar bolı'wı' esaplanadı'.

1.2. Banklerde amanat qoyı'lmaları'nı'n' xı'zmet tu'rleri

Ekonomikanı' erkinlestiriw sharayatı'nda ma'mleketimizdin' ishki siyasatı'nı'n' tiykargı' bag'darları'nı'n' biri - respublikamı'z xalqı'nı'n' materiallı'q ha'm ruxı'ylı'q turmı'sı'n ası'rı'w bolı'p tabı'ladı'. Bul bolsa respublikamı'z xalı'q xojalı'gı'n sotsiallı'q-ekonomikalı'q jaqtan rawajlanı'wı'n ko'rsetedi. Bul wazı'ypanı' ori'nlaw ushı'n islep shi'g'ari'w ku'shleri ha'm islep shi'g'ari'w qatnası'qları' si'patı'n jan'a basqı'shqa ko'teriw, shet el ta'jriybesinde paydalani'w, qospa ka'rxanalar sho'lkemlestiriw, shet el investitsiyaları'n o'zine

tartıw, shiyki zatti' qayta islewdi rawajlandı'rıw ha'm tovar o'ndiriwdi ko'beytiw kerek. Respublikamı'z sotsiallı'q-ekonomikalı'q rawajlanı'wı'n tezlestiriw, xalı'qtı'n' turmi's da'rejesin asi'rıw, fond isin rawajlandı'rıwdı'n' ha'm xalı'qtı'n' pul da'ramatları'nı'n' sho'lkemlestiriliwi ha'm ko'beyiwi ushı'n tiykarg'ı' sharayat esaplanadı'. Xalı'qtı'n' pul da'ramatları'nı'n' ko'beyiwi bolsa xalı'qtı'n' pul fondları'nı'n' ko'beyiwine tiykar boladı'.

Xalı'q fondları'nı'n' tu'rleri. Xalı'q fondları' ha'r qı'yılı' ko'riniste sho'lkemlestiriledi. Biz olardı' sha'rtli tu'rde eki u'lken toparg'a bo'lemiz, yag'nı'y sho'lkemlesken ha'm sho'lkemlestirilmegen, aktiv ha'm passiv. Xalı'q bankleri ha'm kommertsiyalı'q bankler ta'repinen o'zine tartı'latug'ı'n xalı'qtı'n' tutı'nı'wı'nan artı'qsha pul da'ramatları' sho'lkemlesken pul jamg'armaları' bolı'p esaplanadı'. Sho'lkemlesken pul jamg'armaları'nı'n' o'zi bir neshe ko'riniste boladı'. Bularg'a xalı'q bankindegi ha'm basqa komertsiyalı'q bankler esap betlerine qoyı'lg'an amanatlar, O'zbekstanni'n' ishki utı'slı' zaem obligatsiyaları' (ha'zir olar waqtı'nsha muzlatı'p qoyı'lg'an), xalı'qtı'n' erkin tu'rdegi qamsı'zlandı'rıw pulları' ha'm basqalar kiredi.

Xalı'q banki ha'm basqa kommertsiyalı'q banklerdin' qa'legen mekemesine ha'r bir adam o'zinin' artı'qsha pul qarjı'ları'n qoyı'wı' mu'mkin. Buni'n' ushı'n bir neshe amanatlar tu'rleri boyı'nsha esap betler ashı'ladı'. Ha'zirgi waqı'tta to'mendegi amanat tu'rleri bar: talap qı'lı'p alı'natug'ı'n amanatlar, mu'ddetli, sha'rtnamalı', ko'rsetiwshige beriletug'ı'n mu'ddetli amanatlar, mektep oqı'tı'wshi'ları'na ashı'latug'ı'n (oqı'wshi') amanatı', mu'ddetli amanat, qosı'msha avanslı' mu'ddetli amanat tu'ri, Investitsiya - qı'sqa mu'ddetli amanat tu'ri, Komfort-tutı'nı'w krediti, Da'ramat - u'sh aylı'q depozit amanat tu'ri, Kafolat - qı'sqa mu'ddetli depozit amanat tu'ri, İsenim - qı'sqa mu'ddetli depozit amanat tu'ri, Abiturent - maqsetli amanat tu'ri, u'y-jay qurı'w ha'm satı'p alı'w ushı'n - uzaq mu'ddetli kredit, Jan'a a'wlad, Oila, Omad ha'm Sanlı' ha'm basqa tu'rli sha'rtli amanatlar bar. Bunnan tı'sqari' xalı'qtı'n' bar bolg'an bos pul qarjı'ları'n qı'sqa mu'ddetli depozitlergede qoyı'wı' mu'mkin.

Xalı'qtı'n' sho'lkemlesken jamg'armaları'na xalı'qtı'n' erkin qamsı'zlandı'rı'wları'n da kiritiw mu'mkin. Erkin qamsı'zlandı'rı'wdan respublikamı'zdı'n' qa'legen puxarası' paydalani'wi' mu'mkin. Bunı'n' ushı'n qamsı'zlandı'rı'w mekemeleri menen sha'rtnama du'zilip, onda to'lenetug'ı'n summa, sha'rtnama mu'ddeti, sha'rtnama sha'rtleri, ta'replerdin' ma'jburiyatları' ha'm huqı'qları' ko'rsetiledi. Jı'ynalg'an pul summası' sha'rtnamada ko'rsetilgen mu'ddet o'tkennen keyin, a'welden belgilengen da'ramat penen birge qosı'p qaytarı'ladı'.

Sho'lkemlesken xalı'qtı'n' jamg'armaları' ma'mleket ta'repinen esapqa alı'nı'p bari'ladı'. Mı'salı', Xalq banki mekemelerindegi amanat qoyı'lmalar boyı'nsha esap betlerdegi amanatlar qaldı'g'ı', Respublika boyı'nsha xalı'qtı'n' ha'r birine tuwrı' keletug'ı'n amanat mug'darı', amanatshı'lar sanı', qamsı'zlandı'rı'lg'an shaxslar sanı', qamsı'zlandı'rı'w summası' mug'darı', oni'n' ortasha jı'llı'q qaldı'g'ı', xalı'qqa satı'latug'ı'n zaem obligatsiyaları' sanı', summası', aylanı'sqa shı'g'arı'lg'an obligatsiyalar mug'darı' ha'm basqa da ko'rsetkishler arqalı' sho'lkemlesken jamg'armalar boyı'nsha mag'lı'wmat alı'w mu'mkin.

Xalı'q jamg'armaları'nı'n' tu'rlerinin' biri sho'lkemlestirilmegen jamg'armalar. Sho'lkemlestirilmegen jamg'armalar bul - xalı'q qolı'ndag'ı' saqlanı'p atı'rg'an jamg'armalar.

1.3. Banklerde amanat qoyı'lmaları'nı'n' esabı'n ju'rgiziw funksiyaları' hım qamsı'zlandı'rı'w sisteması'

Prezidentimizdin' Pa'rmanı' ha'mde Ministerler Kenesinin' Qararı' boyı'nsha elimizdin' bank sisteması'na bir qansha o'zgerisler kirgizdi, sonı'n' na'tiyjesinde resurslar bazası'n ası'rı'w ha'm real ekonomikag'a u'lken qarjı'lardı' qoyı'wg'a mu'mkinshilikler jaratı'ldı'. Buri'n, Oraylı'q bank uzaq mu'ddetli ha'm qı'sqa mu'ddetli kredit beriw boyı'nsha g'ana tiyisli jol-joba ko'rsetip kelgen edi. Ha'zirgi waqı'tta kommertsiyalı'q bankler kredit beriwdin' sha'rtlerin o'zleri

belgileydi, bul banklarning arasida konkurensiyani ku'sheytib, klientlerge ha'rqiyli banklerde o'zlarining esap betin ashil'wg'a mu'mkinshilik jaratti'.

Ekonomikani erkinlestiriv jag'dayi'nda xojali'q subektlerinin, bank islerinin kommertsiyalari'ni ju'zege keldi. Keyingi jillarda mu'lkshilikning turli formalari'na tiykarlang'an ka'rxanalar payda boldi'. Bul ka'rxanalar mu'lkshilikning qaysi' formasina tiykarlang'anlig'i'na qaramastan ekonomikalig'iga jaqtan toli'q g'a'rebsiz bolip, o'z qarejelerining toli'q o'zi qaplaytug'ini boldi'.

G'a'rebsizlikke erisken jillardan burin-aq, 1990 jili O'zbekstan Respublikasi ekonomikalig'iga sistemani tu'pten o'zgartiwge bag'dar oldi'. Finans, kredit, pul aylanisi'ni ma'seleleri boyinsha jan'a bag'darlama islep shil'g'ildi', bank sistemasini reformalastiriv'ni zamanagoy bazar printsiplerine tiykarlang'an uliwma kontsepsiyasi'ni payda boldi'.

Bazar ekonomikasina o'tiwning tiykarlig'i'ni printsiplari O'zbekstan Respublikasini'nin «Banklar ha'm bank xizmeti haqqida»g'i'ni 1991 jili 15-fevralda qabul etilgen Nizamida toli'g'ini menen sa'wlelengen. 1992 jili iyulde bul Nizamga o'zgerisler ha'm qosimshalar kirgizildi. Solayinsha eki basqishli'ni bank sistemasina tiykar salindi'.

Joqari'ni basqish – Ma'mleketlik bank emissiyalig'iga bank funksiyalari'ni berilgen Oraylig'iga bank bolip qayta du'zildi.

Oraylig'iga bankke respublikamizda birden-bir pul-kredit siyosatini ju'rgiziv, ka'rxanalarga, mekemelerge ha'm xalig'iga esap-kitap jumislari'ni boyinsha xizmet ko'rsatitwidi jaqsilaw, elimizning bank sistemasindag'i'ni jumislardi'ni muwapilqilastiriv waziyatalari'ni ju'klendi.

To'mengi basqishqa Nizam qabul etilgen waqitda ha'rekette bolgan barli'q kommertsiyalig'iga banklar kirdi.

Ekonomikalig'iga reformalardi'ni terenlesiwini, 1994 jili milliy valyutami'ni z-summisi'ni aylanishqa engizilwini, bank sistemasini'nin ha'm uliwma finans bazari'ni'nin rawajlanilwini banklar ha'm bank jumislari'ni haqqindag'i'ni jan'a nizamlardi'ni islep shil'g'ini wadi'ni ha'm qabul etitwidi talap etti.

Oraylıq bank funksiyalari ha'm wazi'ypalari'ni'n' tu'pten o'zgergenligi sebepli ol haqqi'nda arawli' ni'zam qabi'l etiw za'ru'rligi payda boldi'. Usi'lardan kelip shi'g'i'p, 1995-j'i'li' Orayli'q bank haqqi'nda da jan'a ni'zam ku'shke endi. Bul ni'zamlarda elimizdeki bazar ekonomikasi'ni'n' qa'liplesiwi sharayatlari'nda banklerdin' ha'reket etiwini' o'zgeshelikleri ko'rsetilip, bank sistemalari'ni'n' xali'q arali'q ta'jiriybeleride esapqa ali'ng'an. Ni'zamlar joybarlari'n tayarlawda xali'q arali'q valyuta fondi' ha'm ja'ha'n banki ekspertleri qatnasti'.

Bul ni'zamlar bank jumi'slari'n retlestiriwshi xali'q arali'q normalarg'a toli'g'i' menen sa'ykes keledi ha'm O'zbekstan Respublikasi' banklerinin' du'nya ju'zlik finans sistemasi'na qosi'li'wi'na ja'rdem beredi.

1995-j'i'ldi'n' 21 dekabrinde O'zbekstan Respublikasi' Oliy Majlisinin' gezektegi sessiyasi'nda «O'zbekstan Respublikasi' Orayli'q banki haqqi'nda» Ni'zam qabi'l etildi ha'm ol zaman talaplari'na muwapiq ekonomikasi' reformalastiri'w sistemasi'nda Orayli'q banktin' tutqan ornin' ha'm a'hmiyetin ani'qlap berdi, atap aytqanda banktin' yuridikalı'q ta'repi ekenligi ko'rsetip o'tildi. Oni'n' biyg'a'rezligi banktin' ekonomikalı'q jaqtan o'z betinshe is ju'rgizip, o'z qa'rejetleri, o'z da'ramatlari' esabi'nan a'melge asiri'wi' haqqi'ndag'i' reje menen bekutilgen.

Pul ma'selelerin retlestiriwdin' da'stu'rli qurallari' menen bir qatarda bank aqshag'a bolg'an talapti' uslap turi'wdi'n' administrativlik usi'llari'nda ken'nen qollandi'.

Ekonomikasi' bazar ni'zamlari' tiykari'nda basqari'w protsessinde tiykarg'i' ha'reketke keltiriwshi mexanizimlerden biri bul, kommertsiyalı'q bankler. Bazar ekonomikasi' jag'dayi'nda kommertsiyalı'q bankler ja'miyettin' finans dereklerine bolg'an mu'tajlikti qanaatlandiri'wshi' tiykarg'i' kredit instituti' bolı'p esaplanadı'.

Kommertsiyalı'q bankler tek ekonomikalı'q infrasturukturanı' emes, al sotsiallı'q infrastrukturanı' da finans penen ta'miyinleydi. Banklerdin' ja'miyet turmi'si'ndag'i' ekonomikalı'q abı'royi' ha'm ja'miyetin ko'rsetiwshi a'hmiyetli ta'replerdin' biri olar ma'mleket puxaralari' ha'm ka'rxanalardi'n' o'z-ara ha'mde

shet el ma'mleketleri menen bolatug'ı'n ekonomikalı'q baylanı'sları'n a'melge ası'rı'wshi' ha'm finans penen ta'miyinlewshi ka'rxanalar bolı'p esaplanadı'.

Ma'mleketimizde o'tkerilip atı'rg'an reformalar da'wirinde «Banklerdin' ulı'wma kapitalı' ha'm bank strukturası' aktivlerinin'» ulı'wma ko'lemi jı'l dawamı'nda 1,9 esege o'sti. O'zbekstanda bank aktivlerinin' ulı'wma ishki o'nimine bolg'an u'lesi 2001-jı'l 1-yanvarg'a kelip 56% ti quradı'.

Banklerdin' aktivlerin ha'm klientlerdin' bos turg'an qarejetlerin o'zi ushı'n ha'm bankke o'zinin' pulı'n islep tapsı'rg'anlar ushı'n payda keltiretug'ı'nday da'rejede isletiliwi kerek. Kommertsialı'q bankler bul wazı'ypalardı' orı'nlawı' ushı'n o'zinin' aktivlerin jaylastı'rı'wi' kerek boladı'. Bank aktivlerin jaylastı'rı'wg'a bir qansha ishki ha'm sı'rtqi' faktorlar ta'sir etedi. Sı'rtqi' faktorlar, bul xalı'q aralı'q ha'm ma'mlekettegi ulı'wma ekonomikalı'q sotsiallı'q jag'day menen baylanı'slı' faktor bolsa, ishki faktorlar bul tikkeley bankke g'a'rezli bolg'an aktivlerdi basqarı'w menen baylanı'slı' bolg'an faktorlardan ibarat.

Bankler ushı'n kapitaldı' bag'darlaw tarawı'nı'n' tarlı'g'ı' bir qansha mashqalalardı' keltirip shı'g'armaqta. Ha'zirshe qı'mbat bahalı' qag'azlar bazarı' ku'shsiz rawajlang'an, valyuta operatsiyaları'n a'melge ası'rı'w mu'mkinshiligi shegaralang'an, ko'plegen bankler ushı'n zamanago'y bank texnika quralları'nı'n', olardı'n' bahası'nı'n' ju'da' qı'mbatlı'g'ı' sebepli joq. Sonlı'qtan da bank xı'zmetin ken'eytiw mu'mkinshiligi shegaralang'an, sol sebepli kredit operatsiyaları'n iske ası'rı'w kapitaldı' bag'darlaw tarawı' bolı'p qalmaqta.

O'tken da'wir ishinde ko'rilgen ilajlardı'n' ja'ne bir natijeli ta'repi, tabı's keltiriw bank aktivlerinin' ko'beygenligi boldı'. Biraq bul waqı'tqa shekem bankler, ma'mleketlik qı'sqa mu'ddetli qı'mbatlı' qag'azlarg'a bag'darlang'an investitsiyalardı' sezilerli da'rejede ası'rı'w esabı'nan eristi. Ma'mleketlik qı'sqa mu'ddetli qı'mbatlı' qag'azlar joqarı' invidatsiyag'a iye bolı'w menen bir qatarda, olardı'n' tabı'sı' az, biraq bazar ekonomikasında bul eki ko'rsetkish bir-birine qarama-qarsı' ma'mleketlik qı'mbatlı' qag'azlar joqarg'ı' likvidli aktiv bolı'p, bazar ekonomikası' rawajlang'an ma'mleketlerdin' o'zinin' iyelerine

en' az da'rejede tabi's keltiredi. Usi' ko'z-qarastan ma'mleketlik qi'sqa mu'ddetli obligatsiyalardi'n' tabi'si'n ja'nede azayti'w maqsetke muwapiq'q boldi'.

Bul bankler ta'repinen ekonomikani'n' real sektori'n tuwri'dan-tuwri' kredit penen ta'miyinlewdi tezlestiredi. Bunday jag'daylarda kommertsiyali'q bankler protsent tabi'slari'n aliw maqsetinde o'zinin' aktivlerin ja'nede joqari'raq protsentlik stavkalarda jaylastiri'wg'a ma'jbu'r boladi'. Na'tiyjede kommertsiyali'q bankler o'zinin' qa'rejetlerin orta ha'm uzaq mu'ddetli o'ndirislik tarawlarg'a jumsawinan tez ha'm ko'p mug'darda tabi's keltiretug'i'n o'ndirislik emes, tiykari'nan sawda-sati'q tarawlari'na jumsawdi' maqul ko'redi. Biraq buni'n' ushi'n banklerdi xoshametlewshi sonday bir usil' boli'wi' kerek, bunda bankler ekonomikani'n' kommertsiya yamasa sawda da'ldalshil'i'q karxanalari'na, olar joqari' protsentke aliw mu'mkin bolgan jag'dayda ekonomikani'n' real sektori'ni'n' to'mengi protsentte kredit penen tamiyinlewden payda ko'retug'i'n bolsi'n. Tek usi' jag'dayda g'ana ekonomikada o'ndiriwshi sektor rawajlanadi' jan'adan jumi's ori'nleri' payda boladi'. Buni'n' ushi'n bank sawda da'ldalshil'i'q karxanalari'n emes, al real sektordi' finans penen ta'miyinlewde ha'm olarg'a lgotli' protsentlerde kredit beriwde ma'mleket ta'repinen xoshametlewshi usillardi' qollani'wi' kerek boladi', bunda saliqlardan, oraylastir'gan resurslardan kredit beriwde lgotlar beriw maqsetke muwapiq'q boladi'.

Dunya ta'jiriybesinde ssuda boyi'nsha mu'ddeti uzaytil'gan qarizlardi' restruktizatsiyalaw mashqalalari'n sheshiwidin' ha'r turli jollari' belgili. Solardan biri oraylastiri'lg'an dep atali'wshi' usil'g'a tiykarlang'an. Ol oraylastiri'lg'an organdi' sho'lkemlestiriwdi ko'zde tutadi'. Ma'selen reabilitatsion bank sistemasi' ol barli'q mu'ddeti uzaytil'gan qarizlar menen shug'i'llanadi', kommertsiyali'q banklerden olardi' aliw joli' menen olardi'n' balans strukturasi'n jetistiriwdi ta'miyinleydi. Sonday-aq karxanalardi'n' qarizlari'n qaplawlari' ushi'n belgili bir mu'mkinshilikler jaratadi'. Dunya banki ta'repinen qollap-quwatlanatug'i'n bul usildi'n' bir qansha kolayli'qlari' ha'mde kemshilikleri bar. Ekinshi bag'dar-oraylastiri'lmagan usil, bunda ma'mleketlik emes kommertsiyali'q banklerdin'

o'zi, mu'ddeti uzayti'lg'an kreditlerdi restruktziya menen baylanisli' mashqalalardi' sheshedi. Bul usi'ldan kredit beriwde kredit ta'wekelshiligi ha'm qayti'wi' belgisiz bolg'an kreditlerdi bo'listiriwde qarar qabi'l etiw juwapkershiligi talap etiledi. Bunin' ushin' kommertsialiq banklerge mu'ddeti uzayti'lg'an qarizlardi' restruktizatsiyalaw boyi'nsha arnawli' basqarma du'ziw usi'ni's etiledi.

Orayli'q bank kommertsialiq banklerdin' korporatsiya basqari'wi'n jaqsilaw ushin' aksionerlerdin' rolin ku'sheytiwde bank sovetlerin qa'liplestiriw haqqi'nda bir qansha normativlik aktlerdi qabi'l etti. Ja'nede kommertsialiq banklerdin' korporativlik basqari'wi' haqqi'nda reje islep shi'g'i'ldi'.

Bunnan tisqari' xaliquin' bank sistemasina bolg'an isenimdi arttiri'w maqsetinde puxaralardi'n banklerdegi amanat qoyilmalari'n qorg'awdi' ta'miyinlewshi sistemani' jarati'w protsessi dawam etpekte. Son'g'i' on jilli'qta bunday sistemalar G'MDA mamleketlerinin' Qazaqstan, Ukraina, Rossiya, Tajikistan qamsizlandiri'w sistemalari' sho'lkemlestirildi.

Bunday jag'day, puxaralar amanaatlari'n qorg'awdi' jolg'a qoyi'w, du'nya ju'zi mamleketlerinin' finansli'q qawipsizligi ha'm turaqli'ligi'n ta'miyinleytug'i'n sistemani'n' zarurliginen derek beredi. Amanatlardi' qamsizlandiri'w sistemasin' jarati'wda na'zerde tutilg'an tiykarg'i' maqset, mamlekettin' finansli'q sistemasini'n' turaqli' bolwi' ha'mde bankler bankrot bolg'an jag'dayda amanatshilardi' qorg'awg'a jar'dem beriwden ibarat.

Qamsizlandiri'w ahmiyeti, bank bankrot bolg'an jag'dayda, arnawli' sho'lkemler (Fond) amanatshilar aldin'nda bankke qoyilg'an qoyilmalari'n qaytarip beriw ma'jburiyatini'n o'z wazi'ypasi'na aladi'.

Banklerdin' qamsizlandiri'w sistemasina qatnashi'w ma'jbu'riy yamasa erikli bolwi' mu'mkin. Eriqli tu'rde qatnashi'w tiykari'nan Evropa mamleketlerine sa'ykes bolip, olarda qamsizlandiri'w sistemalari' tarmaq birlespeleri ta'repinen basqariladi'. AQShda, Ulli' Britaniya, Kanada ha'm Yaponiyada, sonday-aq ko'plegen rawajlang'an mamleketlerde banklerdin' bul sistemag'a ma'jbu'riy tu'rde qatnasadi'. Sonin' menen birge bankleri o'z erki menen qatnasatug'i'n

ma'mleketlerde de derlik barlı'q bankler konkurensiyag'a shı'dam beriw ushı'n qamsı'zlandı'rı'w sisteması'na kiriwdi maqul ko'redi.

Amanatshı'lardı' qorg'awdı' finanslastı'rı'w maqsetinde ma'mleket qarjı'ları'nan paydalanı'w mug'darı' ha'm sha'rtleri ma'selesi tiykargı'ı' ma'sele bolı'p esaplanadı'. Biraqta, barlı'q waqı't qatnası'wshı' banklerdin' o'zlerinin' qarjı'ları' finanslastı'rı'wdı'n' da'slepki deregi tu'rinde, ma'mleket qarjı'ları' bolsa baylı'q tu'rinde xı'zmet etedi.

Amanatlardı' qamsı'zlandı'rı'w sisteması', qatnası'wshı' banklerdin' qamsı'zlandı'rı'w fondı'nda toplanatug'ı'n qarjı'lar esabı'nan yamasa qanday-da bir bank bankrot bolg'an jag'dayda qatnası'wshı'lar kerekli qarjı'lardı' to'lew jolı' menen finanslası'wı' mu'mkin. Bunnan ti'sqarı', aldı'n-ala jaratı'lg'an qamsı'zlandı'rı'w fondı'nı'n' bar bolı'w amanatshı'larg'a amanatları' boyı'nsha to'lew protsessin tezlestiredi. Bul usı'llardı'n' birinshisi AQShta, al, ekinshisi Frantsiya, Niderlandiya, Avstriyada qollanı'ladı'.

Qamsı'zlandı'rı'w qorg'awı' qanday obekt ha'm subektlerge tiyisli bolı'w ma'selesi ha'r tu'rde shesheiledi. Usı' ko'z-qarastan qamsı'zlandı'rı'wdı'n' to'mendegi variantları'n aji'ratı'p ko'rsetiwge boladı'. Mı'salı', Ullı' Britaniya ha'm Frantsiyada jergilikli banklerdin' shet eldegi bo'limlerinde saqlanatug'ı'n amanatlar qamsı'zlandı'rı'ladı'. GFRda bolsa, depozitlerdi qamsı'zlandı'rı'w fondı' jergilikli banklerdin' shet eldegi bo'limleri ta'repinen qabı'llang'an amanatlardı' qamsı'zlandı'rı'w menen qorg'aydı'. Yaponiyada shet el banklerinin' jergilikli bo'limlerindegi amanatlar qamsı'zlandı'rı'lmaydı', Frantsiya, GFR, Niderlandiyada bolsa olar qamsı'zlandı'rı'ladı'.

Shet el valyutası'ndag'ı' amanatlar ma'mlekettin' o'zinin' pul massası'nı'n' bir bo'legi bolmag'anlı'qtan, geypar ma'mleketlerde qamsı'zlandı'rı'w sisteması'na engizilmegen. Eger-de olar qamsı'zlandı'rı'lg'an bolsa da, nı'zam yamasa sha'rtname amanatlar boyı'nsha to'lem to'legen jag'daylarda olardı' milliy valyutag'a konvertatsiya kursı' na'zerde tutı'ladı'.

Respublikamı'zda puxaralardı'n' amanatları'n qorg'aw boyı'nsha xuqı'qı'y tiykar jaratı'lı'wı'nan aldı'n bir qatar jumı'slar a'melge ası'rı'ldı'. Respublika

Ministrler Kabinetinin' 1995-jil 9-noyabrdegi «O'zbekiston bank tizimini rivojlantirishning kompleks dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari twg'risida» № 427-Qarari'nda banklerdegi amantlardi' banklerdin' bankrot bolı'wı'nan qorg'aw sisteması'n jaratı'w na'zerde tutı'lg'an edi ha'm 1998 jil'da erikli tu'rdegi banklerdegi amantlardı' qamsı'zlandı'rı'wshı' «Amanat-Qorg'aw» qamsı'zlandı'rı'w fondı' sho'lkemlestirildi.

Biraq, 5-7 kommertsiyalı'q bankleri menen erikli tu'rde islesken Fondı'n' is ta'jriybesi onı'n' ha'reketin teren'lestiriw ha'mde barlı'q bank sektori'n o'z ishine alatug'ı'n ja'nede ani'g'ı'raq mexanizmdi jaratı'w za'ru'rigin ko'rsetedi.

O'zbekstan Respublikası' Prezidentinin' 2000-jil 21-marttagı' «Bank sisteması'ni yanada erkinlashtirish va isloh qilish chora-tadbirlari twg'risida»gi Pa'rmani' «Amanat-Qorg'aw» qamsı'zlandı'rı'w fondı' negizinde puxaralar amantları'n kollektiv qamsı'zlandı'rı'w fondı'n sho'lkemlestiriw haqqı'nda so'z etiledi. O'zbekstan Respublikası' Oliy Majlisi ta'repinen 2002-jil 1 aprel ayı'nda «Fuqoralarning banklardagi omonatlarini himoyalash kafolatları twg'risida» Ni'zam qabı'llanı'wi' ma'mleketimizde puxaralardı'n' banklerdegi amantları'n qorg'aw sisteması'n payda etiwdin' ni'zamshı'lı'q tiykari'n jarattı'.

Ni'zamni'n' tiykargı' wazı'ypası' puqaralardı'n' amantları'n qamsı'zlandı'rı'w sisteması'n jaratı'w joli' menen puxaralardı'n' ni'zamshı'lı'q huqi'qları'n qorg'awdan ha'm olardı'n' respublika kommertsiyalı'q banklerge degen isenimin ta'miyinlewden ibarat. Usı' maqsette O'zbekstan Respublikası' Ministrler Kabinetinin' 2002-jil 19 sentyabrdegi № 326-Qararı' menen Puxaralardı'n' banklerdegi amantları'n qamsı'zlandı'rı'w Fondı' sho'lkemlestirildi.

Fond Qadag'alaw ken'esi ta'repi menen basqarı'ladi'. Onı'n' jeke du'zilisi respublika Ministrler Kabinetinin' qararı' menen tasi'yı'qlanadı'. Fondı'n' Qadag'alaw ken'esi Fond is-ha'reketinin' barlı'q en' a'hmiyetli ma'selelerin sheshedi, banklerdin' kalendar qarjı' stavkaları'n, esaplaw ta'rtibi ha'm qarjı' to'lew mu'ddetin tasi'yı'qlaydı', puxaralardı'n' banklerdegi amantları' boyı'nsha to'lem to'lewi haqqı'nda qararlar qabı'llaydı'. Agent bankti tan'laydı', Fond qoyı'lmaları'n

ornalastir'w jag'i'nan qararlar qabillaydi', Fondi'n' is alip bari'w organi'n qa'liplestiredi.

Bankler «Amanat-Qorg'aw» qamsizlandir'w fondi'nda o'z erki menen qatnasip, puxaralardi'n' amanatlari'n qamsizlandir'wda arttir'gan ta'jiriybeni, soni'n' menen birge, O'zbekstan Respublikasi'nda xa'reket etip atir'gan barli'q bankler puxaralardan amanatlar qabillaw huqi'qi'na iyeligin esapqa alg'an tu'rde ni'zamda barli'q bankler qamsizlandir'w sistemasi'nda ma'jbu'riy tu'rde qatnasiw' nazerde tutilg'an bolip, olar Fond penen sha'rtname du'ziwi sha'rt. Sonli'qtan ha'zirgi ku'nde xa'reket etip turg'an 30 kommertsiyali'q banktin' barli'g'i' Fond penen jazba tu'rde sha'rtname imzalag'an ha'm olar qamsizlandir'w sistemasi'ni'n' ag'zalar' esaplanadi'. Puxaralardi'n' usi' banklerdegi amanatlari' Ni'zamda na'zerde tutqan sha'rtler tiykari'nda qamsizlandir'wlg'an.

Isenimli finanslastir'w jumislari' tiykari'nda amanatlardi' qamsizlandir'w sistemasi'ni'n' islewinde ha'm puxaralardi'n' og'an bolg'an isenimin qollap quwatlawda en' a'hmiyetli qural bolip tabiladi'. Kepillik sistemasi' bank bankrot bolg'an jag'dayda amanatlar boyi'nsha to'lewlerdi tez to'lew protsessin ta'miynlew ushi'n za'ru'r barli'q finanslaw mexanizmine tayaniw' kerek. Sistemani' jeterli da'rejede finanslastirmasli'q bankrotli'q jag'daylari'n joq etiw protsessinin' a'ste-aqir'ni'li'q penen o'tiwine, sonday-aq shig'img'lar biraz ko'beyiwine ha'm xali'qti'n' kepillik sistemasi'na iseniminin' jog'ali'wi'na alip keliwi mu'mkin.

Kommertsiyali'q bankler de olardi'n' klientleri ha'm amanatlardi'n' kepillik sistemasi' o'nimli islep tur'w'nan biyg'a'rez ekenligin esapqa alip, Ni'zamga muwapiq sistemani' finanslastir'w qatnasiwshi' banklerdin' ma'jbu'riy qoyilmalari' esabi'nan a'melge asir'iladi'.

Fond to'lem to'lew boyi'nsha o'z ma'jbu'riyatlarin' orinlawi'n ta'miynlew maqsetinde kepillik sistemasi' qosimsha ta'rzde finanslastir'wli'wi' mu'mkin. Bunda to'lewlerdi a'melge asir'w ushi'n hu'kimet ta'repinen za'ru'r jag'daylarda qaytarip beriw sha'rti menen payi'zsi'z ssudalar beriledi.

Fond o'z xizmetin baslag'ani'nan beri kommertsialy'q bankler ta'repinen og'an 7335 mln. sum kalendar vzoslar to'lendi. Fond tu'sken qarejetlerdi O'zbekstan Respublikasi' Finans Ministrligi ha'm Orayly'q bank ta'repinen shig'ari'latug'i'n obligatsiyalarg'a investitsiyalang'an. Ha'zirgi ku'nde uli'wma investitsiya summasi' ha'm amanatlarin' to'lew fondi' 800 mln. sumnan ko'pshiligin payda etti. Amanatlar qurami'n esapqa alip ha'm olardi'n' summasi'na baylanisli' jag'dayda basqa ma'mleketlerden parqi' ko'birek, bizin' ma'mleketimizde qaytari'p beriletug'i'n amanatlar mug'dari' respublikada belgilep qoyilg'an en' kem ayli'q haqisi'na baylanisli' jag'dayda ani'qlanadi'. Respublikada en' kem ayli'q haqini'n' o'siwi tiyisli tu'rde qaytari'p beriletug'i'n amanat mug'darini'n' ko'beyiwine alip keledi. Du'nya ju'zinde amanatlardi' qorg'ag'an universal qurilma joq. Biraq, ol yaki bul tu'rde bul qurilma finans sistemasini'n' a'hmiyetli bo'legi esaplanadi'. Respublikada puxaralardi'n' banklerdegi amanatlarin' kepilliw onda payda etilgeninen ha'm bankler bul fondqa kirgeninen keyin o'tken da'wir amanatshilarda jamg'armalar da'ramadli' ha'm isenimli tu'rde saqlanwi'na isenim tuwdirdi'. Bank bankrot bolg'an ta'g'dirde, banktin' puli' bar joqli'g'i' yaki joqli'g'i'na qaramastan, amanatshi' o'z qarejetlerin qisqa mu'ddetlerde amanatlarin' kepillik fondi' arqali' aladi'.

Xalqimi'z arasi'nda bank sistemasina bolg'an isenim amanat qoyilmalari'ni'n' o'siwine alip keledi. Tek g'ana 2000-jil'i, xaliqtin' amanatlari' 3 esege o'sti ha'm ol 45 mlrd sumdi' quradi'. Banklerdin' o'zlerinin' resursli'q bazasi' bir jil'da 375 mlrd sumnan 550 mlrd sumg'a o'sti, bul bankler aktiv da'rejesinin' 1689,4 mlrd sumg'a jetiwin ta'miyinledi, soni'n' ishinde ekonomikag'a qoyilg'an kreditler 1 trl. sumg'a jetti, yag'ni'y 2 esege ko'beydi.

Bank xaliqtan to'mendegishe amanatlardi' qabillaydi': talap etiletug'i'n waqit'ta beriletug'i'n amanat, mu'ddetli, shartli, utisli' ha'm t.b. Amanatshi' bankke qalegen mug'dardagi' esap ha'm amanati'n shegarasi'n mu'ddetsiz saqlawg'a haqisi' bar.

1. Talap etetug'i'n waqit'ta beriletug'i'n amanat. Bul amanat tu'ri boyi'nsha amanatshi' qalegen summasi'n naqlay ha'm naq pulisi'z saliwina ha'm aliwina

boladı'. Jı'llıq o'nim 5% esabi'nda. Bul amanat tu'rine amanatshı'nı'n' tek o'zi emes basqa adamlar kelip salı'wı'na boladı', al aqsha alı'w ushi'n amanatshı'nı'n' o'zi yamasa isenim qag'azı' boyı'nsha isengen adamı' alı'wı' mu'mkin.

2. Belgilengen bir mu'ddetke saqlaw amanatı'.

A) 1 jı'ldan 3 jı'lg'a deyingi amanat. Jı'lı'na 15% o'sim qosı'ladı'.

B) 3 jı'ldan 5 jı'lg'a deyingi amanat. Jı'lı'na 17% o'sim qosı'ladı'.

v) 5 jı'ldan joqarı' saqlaw amanatı'. Jı'lı'na 20% o'sim qosı'ladı'.

Bul amanat tu'rlerine qa'legen mug'darda pul qabı'l etiledi.

3. Balalardı'n' maqsetli amanatı'. Bul amanat tu'ri boyı'nsha 16 jasqa deyingi balalar atı'na 10 jı'l mu'ddetke pul qabı'l etiledi. Amanatqa qosı'msha pul salı'w naqlay ha'm naq pulsı'z qabı'l etiledi. Jı'lı'na 17% o'sim qosı'ladı'.

Xalı'q bankinde amanatı' qabı'llaw, beriw ha'm saqlaw operatsiyaları' to'mendegi qag'ı'ydalar boyı'nsha ju'rgiziledi:

Xalı'qtı'n' pul qa'rejetin saqlawg'a qı'zı'g'ı'wı'n arttı'rı'w maqsetinde 1999-jı'lı' 1-yanvardan baslap Xalı'q bankleri bo'limlerinde 3 ay mu'ddetke «Daramad» amanat saqlaw tu'ri engizildi.

Birinshi ret salı'natug'ı'n pul mug'darı' 500 sumnan kem bolmawı' kerek ha'm 5% o'sim menen to'lenedi. Amanatqa qosı'msha pul qabı'l etilmeydi. Da'ramat amanat saqlaw amanatı'na esap beti tek naqlay pul salı'w jolı' menen ashi'ladı'. Eger amanatshı' ta'repinen amanat belgilengen mu'ddetten burı'n alı'nsa o'sim to'lenbeydi. Belgilengen mu'ddet pitkennen keyin amanatshı' ta'repinen qosa alı'wı'na yamasa taza mu'ddetke o'zgeriwine boladı'. Amanat taza mu'ddetke o'zgertilgende amanatshı' tek qosı'lg'an payı'zları'n alı'wı'na da boladı'. Amanatshı'lardı' o'zine tartı'w boyı'nsha amanat saqlaw kassaları' xalı'q arası'nda tu'sindiriw xı'zmetlerin alı'p barmaqta, sonday-aq amanatshı'larg'a jaqsı' xı'zmet ko'rsetiwdi ta'miynleydi.

Bank o'zinin' amanatshı'ları'na paydanı' payı'z yamasa utı's tu'rinde to'leydi:

A) dobstrebovanie amanatı'na sha'rtli jı'lı'na 2%.

B) mu'ddetli amanatqa jı'lı'na 3%

V) uti'sli' amanat boyi'nsha payda uti's tu'rinde ji'lli'q payi'z stavkasini'n' ko'lemi O'zbekstan Respublikasi' Ministrlar Kabineti ta'repinen belgilenedi.

Amanat boyi'nsha paydalar saliq'tan azat etiledi. Bank amantlari'na amanat saqlaw da'ptersheleri beriledi. Ag'i'mdag'i' schet boyi'nsha esapli' ha'm chekli da'ptersheler beriledi.

Bank amanat tuwrali' mag'li'wmatlardi', olar menen bolg'an operatsiyalardi' ha'm olardi'n' esabi'nda turg'an aqshalar tuwrali' materiallardi' s'i'r saqlaydi'.

Bank bo'limleri amanatshini'n' birinshi talabi' boyi'nsha amanatini'n' bir bo'legi yamasa barli'g'i'n to'leydi. Amanat ni'zam boyi'nsha miyrasxorlardi'n' qatari'na kiretug'i'n ha'm kirmeytug'i'n shaxslarg'a beriliwi mu'mkin. Amanatshini' miyrastini' o'zgeriwge haqisi' bar. Jasi' jetpegen amanatshilar o'zinin' amanatini' miyras etip qaldira almaydi'. Amanatni' beriw yamasa onini' bir attan ekinshi atqa o'zgeriwdin' tiykarini' bolip amanatshini'n' qolini' qoyilg'an hu'jjet bolip esaplanadi'. Olar: order, chek, isenim xatini', arza, poruchenie.

Bank bo'limleri ta'repinen amanat qabillaw boyi'nsha islenetug'i'n operatsiyalar to'mendegi ta'rtipte ju'rgiziledi. Banktegi vznostini' qabillag'an waqit'ta amanatshini' ta'repinen qol qoyilg'an ha'm toltirilg'an order №51/36 ha'm alfavit kartochkasi' f №13 litsevoy schetini' du'zedi ha'm amanat saqlaw kitapshasi' boyi'nsha operatsiyalar toltirilg'an waqit'ta qadag'alawshini' amanat saqlaw kitapshasi'ni'n' toltirilg'an orderin joq etedi. Eger amanatshini' bilmey orderdi bu'ldirip alsa onda bunday orderde «Isporchen» dep jaziladi' ha'm o'zinin' ismi sha'ripi, ayi' ku'ni ko'rsetiledi.

Amanatni' beriw waqti'nda qadag'alawshini':

A) amanatshidan amanat saqlaw kitapshasi'n ha'm shig'is orderi f №51 di aladi'. Kartotekadan litsevoy schet kartochkasi'n shig'arip ha'm amanat saqlaw kitapshasi'ndag'i' jaziwdi' tekseredi.

B) Orderdegi amanatshini'n' kartochkasi'n litsevoy schet kartochkasi'ndag'i' qolini' menen salisti'radi'.

V) İsenim xat boyı'nsha amanattı' beriw waqtı'nda isenim xattı'n' durı'slı'g'ı' tekseriledi ha'm isenim xattag'ı' amanatshı'nı'n' imzası' menen litsevoy schettag'ı' imzası' tekseriledi ha'm mu'ddetinin' pitken, pitpegenligi tekseriledi.

G) Amanat saqlaw kitapshası'na operatsiyalardı' jazadı', sa'nesi ko'rsetiledi, beriletug'ı'n summanı' tsifr menen jazadı', amanattı'n' qaldı'g'ı'n tsifr menen jazadı' ha'm qoldan jazadı'.

D) Operatsiyalı'q ku'ndeligine operatsiyalardı' jazadı'

E) Amanattı' alatug'ı'n ta'repke nomerli talon beredi

J) Amanat saqlaw kitapshası'n pasport penen, order menen ha'm basqa xu'jjetler menen beredi.

II-BAP. O'ZBEKSTAN RESPUBLIKASI' MONETAR SIYASATI'

KO'RSETKISHLERININ' ANALIZI

2.1. Bank sistemasi'nda a'melge asiri'li'p ati'rg'an reformalar

2013-ji'lda respublika bank sistemasi'n ja'nede reformalastiri'w ha'm rawajlandiri'wda tiykarg'i' itibar O'zbekstan Respublikasi' Prezidentinin' 2010-ji'l 26-noyabrdegi PQ-1438-sanli' Qarari' menen tasti'yi'qlang'an «2011-2015 ji'llarda respublika finans-bank sistemasi'n ja'nede reformalastiri'w ha'm turaqli'lig'i'n arttiri'w ha'mde joqari' xali'q arali'q reyting ko'rsetkishlerine erisiwdin' basli' bag'darlari' boyi'nsha kompleks is-ilajlar» da'stu'ri ha'mde O'zbekstan Respublikasi' Prezidenti ha'm Ministrlar Ken'esinin' respublika finans-bank sistemasi'n rawajlandiri'wg'a tiyisli basqa qararlari'nda belgilengen wazi'ypalardi' ori'nlawg'a qarati'ldi'. Sonnan:

– banklerdin' finansli'q turaqli'lig'i' ha'm likvidligin ja'nede arttiri'w maqsetinde olar kapitallasi'wi'n asiri'w, resurs bazasi'n ko'beytiw ha'm aktivler si'patin' jaqsi'law, bank tarawi'na jeke kapitaldi' ken' tarti'w;

– respublika kommertsiyali'q bankleri xizmetin ta'rtipke saliw ha'm bank qadag'alaw sistemasi'n Bank qadag'alawi' boyi'nsha Bazel komitetinin' jan'a talaplari'nan kelip shi'qqan halda xali'q arali'q standartlar tiykari'nda jetilistirip bariw;

– ma'mleket bank sistemasi' ha'm kommertsiyali'q bankler xizmetin jetekshi xali'q arali'q reyting sho'lkemleri ta'repinen qollani'latug'i'n norma ha'm ko'rsetkishler tiykari'nda bahalaw a'meliyati'n ken'eytiriw ha'm usi' da'rejelerge erisiw ilajlari'n a'melge asiri'w;

– ekonomikanin' real sektori'n finansli'q qollap-quwatlawg'a, islep shi'g'ari'wdi' modernizatsiyalaw, texnikali'q ha'm texnologiyali'q ta'repten qayta u'skenelewge bag'darlang'an bank kreditleri ko'lemin ja'nede ko'beytiw;

– kishi biznes ha'm jeke isbilermenlikti finansli'q qollap-quwatlaw, birinshi gezekte, jaslar ha'm hayallar bantligin asiri'wg'a qarati'lg'an biznes-proektlerdi finanslastiri'wg'a kreditler ajirati'w ko'lemin arttiri'w;

– xali’q arali’q standartlar ha’m printsipler ha’mde ma’mleketimizde bazar qatnası’qları’ rawajlanı’wı’nı’n’ ha’zirgi real jag’dayı’nan kelip shı’qqan halda finans-bank tarawı’nı’n’ ni’zamshı’lı’q bazası’n ja’nede jetilistiriw isleri a’melge ası’rı’ldı’.

2013-jı’lda bank sisteması’nda a’melge ası’rı’lg’an izbe-iz ha’m ani’q maqsetli reformalar bankler kapitallası’w da’rejesi ha’m depozit bazası’nı’n’ joqarı’ templerde o’siwine mu’mkinshilik berdi ha’m na’tiyjede bank sisteması’nı’n’ finanslı’q turaqlı’lı’g’ı’ bekkemlenip, finanslı’q quramı’nı’n’ roli ken’eydi ha’mde ko’rsetilip atı’rg’an bank xı’zmetleri sı’patı’ ja’nede arttı’.

Bank sisteması’nı’n’ finanslı’q turaqlı’lı’g’ı’ ha’m rawajlanı’wı’ O’zbekstan Respublikası’ Prezidentinin’ 2011-jı’l 7-yanvardag’ı’ PQ-1464-sanlı’ Qararı’ menen tastı’yı’qlang’an indikatorlar sisteması’na tiykarlanı’p analiz qı’lı’ng’anda, bank sisteması’nı’n’ barlı’q ko’rsetkishleri «joqarı’ da’rejede»gi indikator bahaları’na muwapı’q kelmekte.

Sonnan, 2013-jı’l boyı’nsha bank sisteması’nda kapitaldı’n’ jeterlilik da’rejesi 24,3 protsenti payda etti. Bul bolsa, Bank qadag’alawı’ boyı’nsha Bazel komiteti ta’repinen belgilengen xali’q arali’q normadan 3 ese joqarı’.

Bank sisteması’ turaqlı’lı’g’ı’nı’n’ ja’ne bir a’hmiyetli ko’rsetkishi jı’ldı’n’ likvidlik da’rejesi 2013-jı’lda da 65 protsentsen joqarı’ da’rejede saqlanı’p qalı’p atı’rg’anlı’g’ı’ ha’m usı’ ko’rsetkishtin’ talap etiletug’ı’n minimal da’rejededen 2,2 eseden artı’qlı’g’ı’ ma’mleketimiz bank sisteması’nı’n’ bekkemligin ha’mde ha’r qanday sı’rtqı’ ha’m ishki unamsı’z ta’sirlerine tolı’q shı’dam bere alı’wı’n tastı’yı’qlaydı’.

Bankler ta’repinen xali’qqa xı’zmet ko’rsetiw indikatorları’, sonnan, bank xı’zmetlerinen paydalanı’w da’rejesi ha’r 100 mı’n’ (u’lken jaslı’) xali’qqa tuwrı’ keletug’ı’n bank sho’lkemleri sanı’ 49,7 protsenti payda etip (30 dan ko’bi joqarı’ bahag’a tuwrı’ keledi), «joqarı’ da’reje» ha’m ha’r mı’n’ u’lken jaslı’ xali’qqa tuwrı’ keletug’ı’n fizikalı’q shaxs-amanatshı’lar jı’ldı’n’ beti sanı’ 1028 birlikti payda etip, bul boyı’nsha da (1000 nan ko’bi) «joqarı’ da’reje» bahaları’na muwapı’q kelmekte.

Sunday-aq, joqarı'dag'ı' qarar talapları' boyı'nsha respublika bank sisteması'nda depozitler ko'lemi dinamikası', kredit qoyı'lmaları' ko'leminin' o'zgeriwi sı'yaqlı' indikadorlar da joqarı' da'rejedegi bahalarg'a muwapı'q kelmekte.

Soni'n' menen birge, O'zbekstan Respublikası' Ministrler Ken'esinin' 2012-jı'l 20-apreldegi 117-sanlı' qararı' tiykarı'nda 2012-jı'ldı'n' 1-iyulinen baslap endirilgen, regionlarda sotsiallı'q-ekonomikalı'q rawajlanı'w da'rejesi, sonnan, finans-bank tarawı' xı'zmetin bahalawshı' indikadorlardı'n' ha'r sherektegi analiz na'tiyjeleri kommertsiyalı'q banklerinin' regionlardag'ı' filialları' ko'rsetkishlerinin' joqarı'lı'g'ı'n ko'rsetti.

Bank sisteması' infrastrukturası'n rawajlandırı'w boyı'nsha a'melge asırı'lı'p atı'rg'an is-ilajlar:

- 2013-jı'lda kommertsiyalı'q banklerinin' respublika regionları'ndag'ı' filiallar tarmag'ı' ja'nede ken'eyip, 2014-jı'l 1-yanvar jag'dayı'na qaray, olardı'n' sanı' 837 ge jetti;

- Bank sho'lkemlerin xalı'qtı'n' ha'm islep shı'g'arı'w ka'rxanaları' regionları'na jaqı'nlastırı'w arqalı' bank xı'zmetlerinen paydalanı'w jag'dayları'n ja'nede qolaylastırı'w maqsetinde payda etilgen minibank ha'm arnawlı' kassalar sanı' o'tken jı'lda 66 g'a ko'beyip, olardı'n' sanı' 4196 g'a jetti, sonnan 2156 sı' awı'l orı'nları'nda jaylasqan.

Bunnan ti'sqarı', xalı'qtan kommunal ha'm basqa to'lewlerdi tuwrı'dan-tuwrı' xalı'qtı'n' jasaw orı'nları'na bari'p qabıl qı'lı'wshı' 505 qa'nigelestirilgen qospa kassa xı'zmeti jolg'a qoyı'ldı'.

Respublikamı'zdag'ı' kommertsiyalı'q bankleri menen ken' qamrawlı' ha'm o'z-ara ma'pli sheriklik baylanı'sları'n bekkemlew maqsetinde ma'mleketimizde shet el iri banklerinin' 6 wa'killikleri xı'zmet ju'rgizbekte.

Bank infrastrukturası'nı'n' ken'eyip baratı'rg'anı', o'z gezeginde, finans bazarı'nda ba'seke ortalı'g'ı'nı'n' ku'sheyiwi ha'mde bank xı'zmetleri sı'patı'nı'n' ja'nede artı'wı'na xı'zmet qı'lmaqta.

Kommertsiyali'q banklerdin' kapitallasi'w da'rejesin artti'ri'w barisi'ndag'i' is-ilajlar:

2013-ji'lda bankler kapitallasi'wi'n artti'ri'wdi'n' barli'q qurallari'nan na'tiyjeli paydalanı'w, sonnan, qosı'msha aktsiyalar ha'm qarız qı'mbatlı' qag'azları'n shı'g'arı'w ha'mde jaylastı'rı'wa arqalı' xalı'qtı'n' ha'm xojalı'q subektlerinin' bos pul qarjı'ları'n tartı'w ko'lemlerin ken'eytiriw na'tiyjesinde kommertsiyalı'q banklerdin' ulı'wma kapitalı' ko'lemi 2012-ji'lg'a qarag'anda 25 protsentke artı'p, 2014-ji'l 1-yanvar jag'dayı'na qaray, 6,5 trln. swmnan arttı'. Bunda kommertsiyalı'q banklerdin' ustav kapitalı'n ja'nede arttı'ri'w barisi'nda qabi'l qı'lı'ng'an O'zbekstan Respublikası' Prezidenti qararlari' ha'm olarda belgilengen ilajlar orı'nlanı'wı'nı'n' ta'miynlengenligi a'hmiyetli faktor bolı'p xı'zmet qı'ldı'. A'sirese:

– O'zbekstan Respublikası' Prezidentinin' 2013-ji'l 29-marttag'i' «Mikrokreditbank» ashı'q aksionerlik-kommertsiyalı'q bankinin' kapitallasi'w da'rejesin arttı'ri'w boyı'nsha qosı'msha is-ilajlar tuwrı'sı'nda»g'i' PQ-1945-sanlı' Qararı'na muwapı'q, «Mikrokreditbank»tin' ustav kapitalı' 40 mlrd. swmg'a;

– O'zbekstan Respublikası' Ministrler Ken'esinin' 2012-ji'l 26-marttag'i' «O'zbekstan sanoat-qurılı's banki» ashı'q aksionerlik-kommertsiyalı'q banki kapitallasi'w da'rejesin arttı'ri'w boyı'nsha qosı'msha is-ilajlar tuwrı'sı'nda»g'i' 83-sanlı' qararı'na muwapı'q, «O'zsanaatqurılı'sbank»tin' ustav kapitalı' 152 mlrd. swmg'a arttı'ri'ldı'.

Sunday-aq, O'zbekstan Respublikası' Prezidentinin' 2013-ji'l 16-maydag'i' «Agrobank» ashı'q aksionerlik-kommertsiyalı'q banki kapitallasi'w da'rejesin arttı'ri'w boyı'nsha is-ilajlar tuwrı'sı'nda»g'i' PQ-1966-sanlı' Qararı'na muwapı'q, 2013-2014 ji'llarda «Agrobank»tin' ustav kapitalı'n 123,8 mlrd. swmg'a arttı'ri'w belgilendi ha'm sonnan 2013 ji'lda 94,1 mlrd. swmli'q qarjı'lar «Agrobank» ustav kapitalı'na bag'darlandı'.

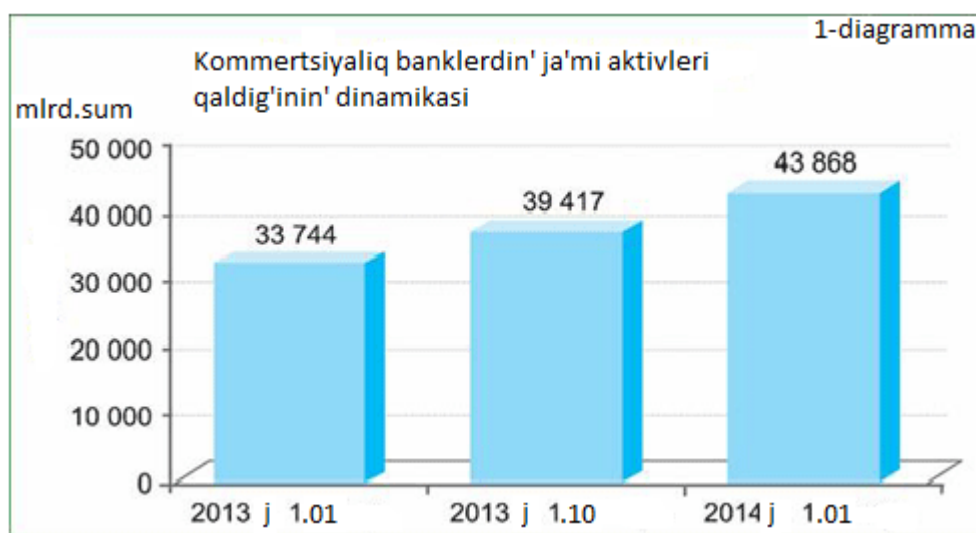
Ulı'wma alg'anda, 2013 ji'ldi'n' o'zinde kommertsiyalı'q banklerdin' ustav kapitalı'n arttı'ri'w maqsetinde ja'mi 534,5 mlrd. swmli'q qosı'msha aktsiyalar investorlar arası'nda jaylastı'rı'ldı'.

Bunda aylani'sqa shi'g'ari'lg'an aktsiyalardi'n' 25 protsentinen kem bolmag'an bo'legi «Tashkent» respublika fond birjasi' arqali' birlamshi ashi'q sawdalarda jaylasti'ri'p bar'i'ldi'.

2.2. Ekonomikani' kreditlew ko'lemlerinin' artı'p barı'wı'n ta'miynlew boyı'nsha a'melge ası'ri'lg'an is-ilajlar

Banklerdegi depozitler bazası'nı'n' ja'nede bekkemleniwi ha'm ulı'wma kapitaldı'n' arttı'ri'lı'wı' banklerdin' kreditlew ha'm investitsiyalaw mu'mkinshiliklerin ken'eytirip, bank aktivleri ko'leminin' artı'wı'na mu'mkinshilik bermekte.

Sonı'n' na'tiyjesinde kommertsiyalı'q banklerdin' ja'mi aktivler ko'lemi 2013-ji'l 1-yanvar jag'dayı'na qarag'anda 30 protsentke artı'p, ha'zirgi ji'ldi'n' 1-yanvar jag'dayı'na qaray, 43,9 trln. swmdi' payda etti (1-diagramma).

Banklerdin' investitsiya kreditleri baslı' tu'rde «2011-2015-ji'llarda sanaatti' rawajlandı'ri'w», «2013-ji'lg'ı' Investitsiya da'stu'ri» ha'mde tarmaqlardı' modernizatsiyalaw, jergiliklestiriw ha'm regionlardı' rawajlandı'ri'w Ma'mleket da'stu'rlerine kiritilgen proektlerdi qollap-quwatlawg'a, kishi biznes ha'm jeke isbilermenlik subektleri ta'repinen mini texnologiyalardı' satı'p alı'wdı' finanslastı'ri'wg'a bag'darlanbaqta.

2013-ji'l dawamı'nda ka'rxanalardı' modernizatsiyalaw, texnikalı'q ha'm texnologiyalı'q ta'repten qayta u'skenelew maqsetlerine kommertsiyalı'q bankler

ta'ripinen ja'mi 7,2 trln. swm yaki 2012-jil'dag'ig'a qarag'anda 1,2 eseden artiqqa ko'p investitsiya kreditler ajiratilidi' (2-diagramma).

Sunday-aq, eksport qirli'wshir' ka'rxanalardi' qollap-quwatlaw maqsetinde olardi' aylanba qarjilari'n toltirir'wg'a jen'illikli sha'rtlerde 12 ay mu'ddetke 585,5 mlrd. swm mug'darinda kreditler ajiratilidi'.

Kishi biznes ha'm jeke isbilermenlik subektlerin finansli'q qollap-quwatlaw barisi'nda a'melge asirir'lg'an isler:

O'zbekstan Respublikasir' Prezidentinir' 2012-jil' 18-iyuldegi «Isbilermenlik ortali'g'in ja'nede tu'pten jaqsilaw ha'm isbilermenlikke ja'nede ken' erkinlik beriw is-ilajlari' tuwrisi'nda»g'ir' PP-4455-sanli' ha'm 2011-jil' 24-avgusttegi «Kishi biznes ha'm jeke isbilermenlikti ja'nede rawajlandirir'w ushir'n qolay isbilermenlik ortali'g'in tu'rlandiriwge tiyisli qosimsha is-ilajlar tuwrisi'nda»g'ir' PP-4354-sanli' pa'rmanlari' ha'm 2011-jil' 11-marttag'ir' «Kishi biznes ha'm jeke isbilermenlik subektlerine kredit beriwdi ko'beytiwge tiyisli qosimsha is-ilajlar tuwrisi'nda»g'ir' PQ-1501-sanli' Qarari' menen kishi biznes ha'm jeke isbilermenlik subektleri xizmetinir' ja'nede erkinlestiriliwi ha'mde olar ushir'n jaratir'lg'an jen'illik ha'm qolayli'qlar, tarawdin' ja'nede rawajlanir'wina ha'm na'tiyjede usir' sektor subektleri ta'ripinen bank xizmetleri ha'm kreditlerine talaptin' artir'wina mu'mkinshilik bermekte.

A'sirese, O'zbekstan Respublikasi' Prezidentinin' 2012-ji'l 16-iyuldegi PP-4453-sanli' Pa'rmani' talablari'nan kelip shi'g'i'p, xojali'q ju'rgiziwshi subektler belgili esabatlardi' saliq ha'm statistika organlari'na ji'lda bir ma'rte usi'ni's etiwdi inabatqa alg'an halda kommertsiyali'q bankler ta'repinen kredit qarji'lari' ajirati'li'wi' protsessinde jan'a payda etilgen isbilermenlik subektlari ushi'n qosi'msha tu'rde finansli'q esabatlar usi'ni's etiliwi biykarlandi'.

Soni'n' menen bir qatarda, kredit ali'wda arizalardi' elektron sistema arqali' qabi'l qili'w a'meliyati'n jolg'a qoyi'w mu'mkinshiligi jarati'ldi'.

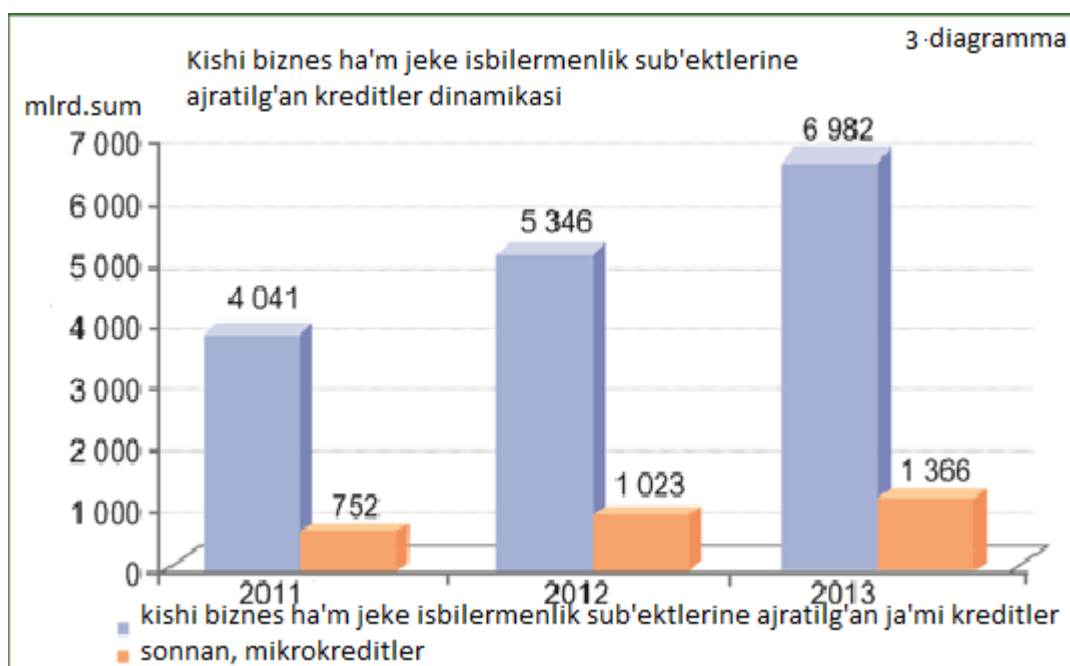
O'zbekstan Respublikasi' Prezidentinin' 2013-ji'l avgusttag'i' «Kishi biznes ha'm jeke isbilermenlik subektlerinin' eksporti'n qollap-quwatlaw barisi'ndag'i' qosi'msha is-ilajlar tuwrisi'nda»g'i' PQ-2022-sanli' Qarari'na muwapiq, Sirtqi' ekonomikalig' xizmet milliy banki jani'nda respublika regionlari'nda jergilikli filiallari' bolg'an «Kishi biznes ha'm jeke isbilermenlik subektlerinin' eksporti'n qollap-quwatlaw jamg'armasi'» payda etildi.

Usi' Jamg'armani'n' tiykarig'i' wazi'ypasi' kishi biznes ha'm jeke isbilermenlik subektlerinin' eksport da'rejesin ja'nede ken'eytiriw, olarg'a zamanago'y, shet el bazarlari'nda ba'sekege shi'damli' o'nim islep shi'g'ari'wdi' ko'beytiwde ha'm oni' eksportqa shi'g'ari'wda kerekli huqi'qi'y, finansli'q ha'm sho'lkemlesken ja'rdem ko'rsetiwden ibarat boli'p, o'tken qi'sqa da'wirdegi xizmeti dawami'nda Jamg'arma ta'repinen 153 isbilermenlik subektine uli'wma quni' 56 mln. dollardan artiq' bolg'an eksport sha'rtnamalarini' du'ziwde a'meliy ja'rdem ko'rsetildi.

Soni'n' menen birge, usi' qarar tiykari'nda kishi biznes ha'm jeke isbilermenlik subektlerine tovarlar ha'm xizmetler ushi'n to'lewlerdi aldi'n'g'i' 60 ku'n ornina 180 ku'n dawami'nda kelip tu'siw sha'rti menen shet el valyutag'a eksport qili'w huqi'qi' berildi.

A'melge asiri'lg'an ken' ko'lemlis ilajlar natijesinde, 2013-ji'l dawami'nda kommertsiyali'q bankler ta'repinen kishi biznes ha'm jeke isbilermenlik subektlerin finansli'q qollap-quwatlaw ushi'n 7 trln. swm mug'dari'nda yaki 2012-ji'lg'a qarag'anda 1,3 esege ko'p kreditler ajirati'ldi'.

Sonnan, ajratilg'an mikroreditlar ko'lemi 1 366 mlrd. swmnan artig'ın payda etip, Usı' ko'rsetkishtin' de 2012-jı'lg'a qarag'anda 1,3 esege o'siwi ta'miynlendi (3-diagramma).

Kishi biznes ha'm jeke isbilermenlik subektlerinin' proektlerin finanslastı'rı'w maqsetinde xalı'q aralı'q finans institutları' ha'm shet el ma'mleketler hu'kimetlerinin' kredit liniyaları' ha'm grantları' esabı'nan 145,4 mln. dollar mug'darı'nda kredit qarjı'ları' ajratı'ldı'.

O'zbekstan Respublikası' Prezidentinin' 2009-jı'1 26-yanvardag'ı' PQ-1047-sanlı' «Azı'q-awqat o'nimlerin islep shı'g'arı'wdı' ken'eytiriw ha'm ishki bazardı' toltı'rı'wda qosı'msha is-ilajlar tuwrı'sı'nda»g'ı' Qararı'na tiykarlanı'p 2013-jı'lda kommertsiyalı'q bankler ta'repinen jergilikli azı'q-awqat paydalanı'w tovarları'n islep shı'g'arı'wshı' ka'rxanalarg'a 1 263 mlrd. swm yaki 2012-jı'lg'a qarag'anda 1,3 esege ko'p kreditler aji'ratı'ldı'.

O'zbekstan Respublikası' Prezidentinin' 2009-jı'1 28-yanvardag'ı' PQ-1050-sanlı' «Jergilikli azı'q-awqat emes paydalanı'w tovarları'n islep shı'g'arı'w ken'eytiriliwin xoshametlew barı'sı'ndag'ı' qosı'msha is-ilajlar tuwrı'sı'nda»g'ı' Qararı'na tiykarlanı'p azı'q-awqat emes paydalanı'w tovarları' islep shı'g'arı'wdı'

ken'eytiriw maqsetlerine bolsa 1 298,1 mlrd. swmnan artı'q kreditler ajratı'lı'p, usı' ko'rsetkishtin' de 2012-jı'lg'a qarag'anda 1,3 esege o'siwi ta'miynlendi.

«Abat turmı's jı'lı'» ma'mleket da'stu'rinin' orı'nlanı'wı' tiykari'nan a'melge ası'rı'lg'an isler:

2013-jı'lda «Abat turmı's jı'lı'» Ma'mleket da'stu'rinde kommertsiyalı'q banklerdin' kredit qarjı'ları' esabı'nan a'melge ası'rı'latug'ı'n wazı'ypalardı'n' belgilengen mu'ddetlerde finanslastı'rı'lı'wı' ta'miynlendi.

A'sirese, Ma'mleket da'stu'rinde belgilengen wazı'ypalar ko'leminde kommertsiyalı'q bankler ta'repinen:

– semyalı'q, jeke isbilermenlik ha'm o'nermentshilik subektlerine 136,8 mlrd. swm (Ma'mleket da'stu'ri prognoz ko'rsetkishinin' orı'nlanı'wı' 124,2 protsent);

– awı'l xojalı'g'ı' o'nimlerin jetilistiriw ha'm qaramal satı'p alı'w ushı'n jeke ja'rdemshi ha'm diyqan xojalı'qları'na 141,5 mlrd. swm (133 protsent);

– o'z isbilermenlik xı'zmetin jolg'a qoyı'w ushı'n ka'sip-o'ner kollejleri pitkeriwshilerine 140,1 mlrd. swm (261,9 protsent);

– respublika regionları'nda jan'a bag'lar, intensiv bag'-baqshalardı' payda etiw ha'mde bar bag'lar ha'm baqshalardı' qayta tiklew ushı'n 61,2 mlrd. swm (128 protsent);

– qusshı'lı'q, balı'qshı'lı'q, pal ha'rreshilik ha'm pilleshilik tarawları'n finanslı'q qollap-quwatlawg'a 160,4 mlrd. swm (110 protsent);

– «Jas semyalarg'a – u'y-jaylar» da'stu'rin a'melge ası'rı'wdı' dawam ettiriw ushı'n 238,4 mlrd. swm;

– awı'l regionları'nda jasawshı' xalı'qtı'n' uzaq mu'ddet paydalanı'wg'a belgilengen jergilikli u'y buyı'mları'n satı'p alı'w ushı'n 89,4 mlrd. swm (223 protsent);

– xalı'qqa ipoteka kreditlerin' aji'ratı'w ha'm kishi biznes proektlerin' finanslastı'rı'w ushı'n Germaniya rawajlanı'w banki (KfV) kredit liniyası' qarjı'ları' esabı'nan 19,1 mln. dollar mug'darı'nda kredit qarjı'ları' aji'ratı'ldı'.

Uli'wma alg'anda, 2013-jı'lda Ma'mleket da'stu'ri ko'leminde kommertsialı'q bankler ta'repinen ja'mi 2 476 mlrd. swmlı'q kredit qarjı'ları' ajı'ratı'ldı' ha'm bul prognoz ko'rsetkishtin' 141 protsentin payda etti.

2014-jı'ldı'n' 1-yanvar jag'dayı'na qaray, respublikamı'zda xı'zmet ju'rgizip atı'rg'an barlı'q kommertsialı'q bankler «Fitch Reytings», «Mudis» ha'm «Standart end Purs» sı'yaqlı' abı'roylı' xalı'q aralı'q reyting agentliklerinin' «turaqlı'» reytingine iye boldı'.

Ayti'p o'tiw kerek, respublikamı'zdi'n' jetekshi bankleri – Sı'rtqi' ekonomikalı'q xı'zmet milliy banki, «Asakabank», «İpoteka-bank», «O'zsanaatqurılı'sbank», «Hamkorbank» ha'm «Jipek joli'» banki birden eki jetekshi xalı'q aralı'q reyting kompaniyaları'nı'n' «turaqlı'» reytingine iye.

Sonday-aq, respublika bank sisteması' kapitallası'w ha'm likvidlik da'rejelerin arttı'rı'w, finanslı'q turaqlı'lı'gı'n bekkemlew ha'mde bank sisteması'n xalı'q aralı'q norma ha'm standartlarg'a muwapı'q ja'nede rawajlandı'rı'w boyı'nsha alı'p barılı'p atı'rg'an sistemalı' is-ilajlar na'tiyjeleri ja'ha'n ja'miyeti, xalı'q aralı'q finans ha'm reyting sho'lkemleri ta'repinen joqarı' bahalanbaqta.

A'sirese, 2013-jı'ldı'n' 8-avgust ku'ni «Mudis» xalı'q aralı'q reyting agentligi «O'zbekstan bank sisteması'nı'n' rawajlanı'w keleshegi» gezektegi esabatı'n dag'azalap, O'zbekstan bank sisteması'nı'n' rawajlanı'w keleshegin izbe-iz o'rtinshi jı'l «turaqlı'» da'rejede tasta'yı'qlandı'.

«Mudis» agentliginin' pikirinshe, 2010-jı'ldan beri bank sisteması' rawajlanı'wı'nı'n' keleshegi «turaqlı'» da'rejede saqlanı'wı'nda, aldı'n, bankler xı'zmeti ushı'n qolay jag'daylar jaratqan ma'mleket ekonomikası'nı'n' tez pa't penen o'sip barı'wı', sonday-aq, bankler da'ramatlı'lı'gı'nı'n' unamlı' ko'rsetkishleri ha'm aktivleri sı'patı'nı'n' jaqsı'lanı'wı', likvidlilik da'rejesinin' turaqlı'lı'gı', klientler depozitlerinin' artı'p barı'wı', hu'kimet ta'repinen iri banklerge bag'darlanı'p atı'rg'an sezilerli finanslı'q resurslar tiykargı' unamlı' faktorlar bolı'p xı'zmet qı'ldı'.

«Standart end Purs» ha'mde «Fitch Reytings» xalı'q aralı'q reyting agentlikleri ta'repinen de O'zbekstan bank sisteması' turaqlı' rawajlanı'w jolı'nda ekenligi aytı'lı'p, olar ta'repinen O'zbekstan banklerine «turaqlı'» reyting bahaları' berilgen.

Sunday-aq, Xalı'q aralı'q valyuta fondı'nı'n' 2013-jı'l 25-sentyabr – 2-oktyabr ku'nleri O'zbekstang'a kelgen missiyası' o'z bayannaması'nda O'zbekstan bank sisteması'nı'n' turaqlı' rawajlanı'p baratı'rg'anlı'g'ı' ha'mde usı' sistemada joqarı' kapitallası'w ha'm likvidlilik da'rejesi ta'miynlenip atı'rg'anlı'g'ı' ja'ne bir ma'rtebe aytı'p o'tildi.

2.3. Oraylı'q banktin' monetar siyosat ko'rsetkishleri dinamikası'nı'n' analizi

Esabat da'wirinde pul-kredit siyatası' «Monetar siyasattı'n' 2013-jı'lg'a belgilengen tiykarg'ı' bag'darlari'» tiykari'nda a'melge ası'rı'lı'p, ekonomikanı' rawajlandı'rı'wdı'n' baslı' wazı'ypaları', a'sirese belgilengen makroekonomikalı'q ko'rsetkishlerdin' so'zsiz orı'nlanı'wı'n ta'miynlewge qaradı'ldı'. Bunda, jalpı' ishki o'nimnin' o'siw templerine muwapı'q ekonomikanı'n' pulg'a bolg'an artı'p baratı'rg'an talabı'n tolı'q qandı'rı'w ha'm bank sisteması' likvidligin kerekli da'rejede saqlap turı'w arqalı' inflyatsiya da'rejesin belgilengen maqsetli parametrinen arttı'rmaw maqsetinde Oraylı'q bank o'z qaramı'ndag'ı' pul-kredit siyatası' instrumentlerinen aktiv paydalandı'.

O'tken jı'lda Oraylı'q bank ta'repinen pul massası'n prognoz ko'rsetkish ko'leminde uslap turı'w maqsetinde a'melge ası'rı'lg'an sterilizatsiya operatsiyaları'nı'n' ko'lemi 2012-jı'lg'a qarag'anda 1,4 esege artı'p, 2013-jı'ldı'n' 1-yanvar jag'dayı'na qaray 5,9 trln. swmdı' payda etti.

Ma'jbu'riy rezerv talapları' kommertsiyalı'q banklerinin' kredit resursları' mug'darı'na ta'sir ko'rsetiw arqalı' ekonomikadag'ı' pul usı'nı'sı'n ta'rtipke salı'wda pul-kredit siyatası'nı'n' a'hmiyetli instrumentlerinen biri sı'patı'nda qollanı'lmaqta.

2012 jı'lda inflyatsiya ha'm pul massası'nı'n' maqsetli parametrlerinen kelip shı'g'ı'p ha'mde kommertsiyalı'q banklerde uzaq mu'ddetli resurs bazası'n ja'nede ken'eytiriw maqsetinde, ma'jbu'riy rezervler norması', yuridikalı'q

shaxslardı'nı talap etip alı'ng'ang'a shekem ha'm 1 ji'lg'a shekem bolg'an mu'ddetke tartı'lg'an depozitler ushı'n — 15 protsent, 1 ji'ldan 3 ji'lg'a shekem bolg'an depozitler ushı'n -12 protsent, 3 ji'ldan artı'q bolg'an depozitler ushı'n— 10,5 protsent mug'darı'nda o'zgartirilmesten qaldı'rı'ldı'.

O'z gezeginde, O'zbekstan Respublikası' Tikleniw ha'm progress jamg'arması' esap betine qosı'msha tu'rde 3176 mln. AQSh dollari' mug'darı'ndag'ı' qarjı'lar bag'darlanı'wı' pul massası'nı'n' prognoz ko'rsetkishinen artı'qsha o'siwini' aldın alı'wg'a ha'm usı' arqalı' ishki bazarda bahalar turaqlı'lı'g'ı'n ta'miynlewge xı'zmet qı'ldı'.

Sunday-aq, Oraylı'q banktin' qayta finanslaw stavkası' instrumentinen ha'm pul bazarı'ndag'ı' protsent stavkaları'n basqarı'wda ha'mde ekonomikalı'q o'siw protsesslerin xoshametlew maqsetinde ken' paydalanı'ldı'. İnflyatsiya da'rejesi, pul massası' ko'leminin' ha'm basqa makroekonomikalı'q ko'rsetkishlerdin' belgilengen maqsetli parametrlerinen kelip shı'g'ı'p Oraylı'q banktin' qayta finanslaw stavkası' 2014-jı'ldı'n' 1-yanvarı'nan baslap ji'llı'q 10 protsentke tu'sirildi (1-tablitsa).

Qayta finanslaw stavkası'nı'n' usı' da'rejede uslap turı'lı'wı' pul bazarı'nda finanslı'q resurslarg'a bolg'an talap ha'm usı'nı'stı'n' ten' salmaqlı'lı'g'ı'n saqlawg'a, real sektor ka'rxanaları'nı'n' investitsiyalı'q mu'mkinshiligin arttı'rı'wg'a, ekonomikanı' kreditlew ko'lemin ja'nede ken'eytiriw ha'm ha'zirgi waqı'tta kommertsiyalı'q banklerdin' resurs bazası'nı'n' turaqlı'lı'g'ı'n ta'miynlewge xı'zmet qı'ldı'.

Respublikadag'ı' turaqlı' makroekonomikalı'q jag'day ha'm ju'rgizilip atı'rg'an pul-kredit siyasatı' pul ha'm finans bazarları'ndag'ı' protsent stavkaları', sonnan kommertsiyalı'q banklerdin' kreditleri ha'm depozitleri boyı'nsha protsent stavkaları' dinamikası'nda o'z ko'rinishin taptı'.

A'sirese, 2012-jı'lda pul bazardag'ı' protsent stavkaları'n qayta finanslastı'rı'w stavkası'na jaqı'nlastı'rı'w barı'sı'nda a'melge ası'rı'lg'an is-ilajlar na'tiyjesinde bankler aralı'q pul bazarı'ndag'ı' operatsiyalar boyı'nsha

ortasha tartilgan protsent stavkasi jil basidan beri 0,3 protsentke o'sib, dekabr ayida 11,0 protsenti payda etti.

1-tablitsa.

O'zbekstan Respublikasi' Orayliq banktin' 1994-2014 jil'larda qayta
finanslaw stavkalari'

A'mel qililgan mu'dditi	Protsente
2014 jil 1-yanvaridan baslap	10
2011-jil 1 yanvar – hozirge shekem	12
2006-jil 15 iyul - 2010-jil 31 dekabr	14
2006-jil 1 yanvar - 2006-jil 14 iyul	16
2004-jil 21 dekabr - 2005-jil 31 dekabr	16
2004-jil 5 iyul - 2004-jil 20 dekabr	18
2003-jil 10 sentyabr - 2004-jil 4 iyul	20
2003-jil 16 iyul - 2003-jil 9 sentyabr	24
2002-jil 1 yanvar - 2003-jil 15 iyul	30
2000-jil 1 iyul - 2001-jil 31 dekabr	24
2000-jil 1 iyun - 2000-jil 30 iyun	27,6
2000-jil 1 may - 2000-jil 31 may	28,8
2000-jil 1 aprel - 2000-jil 30 aprel	30
1998-jil 1 yanvar - 2000-jil 31 mart	36
1997-jil 1 noyabr - 1997-jil 31 dekabr	30
1997-jil 1 yanvar - 1997-jil 31 oktyabr	39,6
1996-jil 1 avgust - 1996-jil 31 dekabr	48
1996-jil 1 iyul - 1996-jil 31 iyul	60
1995-jil 1 avgust - 1996-jil 30 iyun	84
1995-jil 1 iyul - 1995-jil 31 iyul	120
1995-jil 20 mart - 1995-jil 30 iyun	300
1995-jil 1 fevral - 1995-jil 19 mart	250
1994-jil 1 oktyabr - 1995-jil 31 yanvar	225
1994-jil 2 may - 1994-jil 30 sentyabr	150

Derek: O'zbekstan Respublikasi' Orayliq banktin' mag'liwmatlari' tiykanida du'zildi.

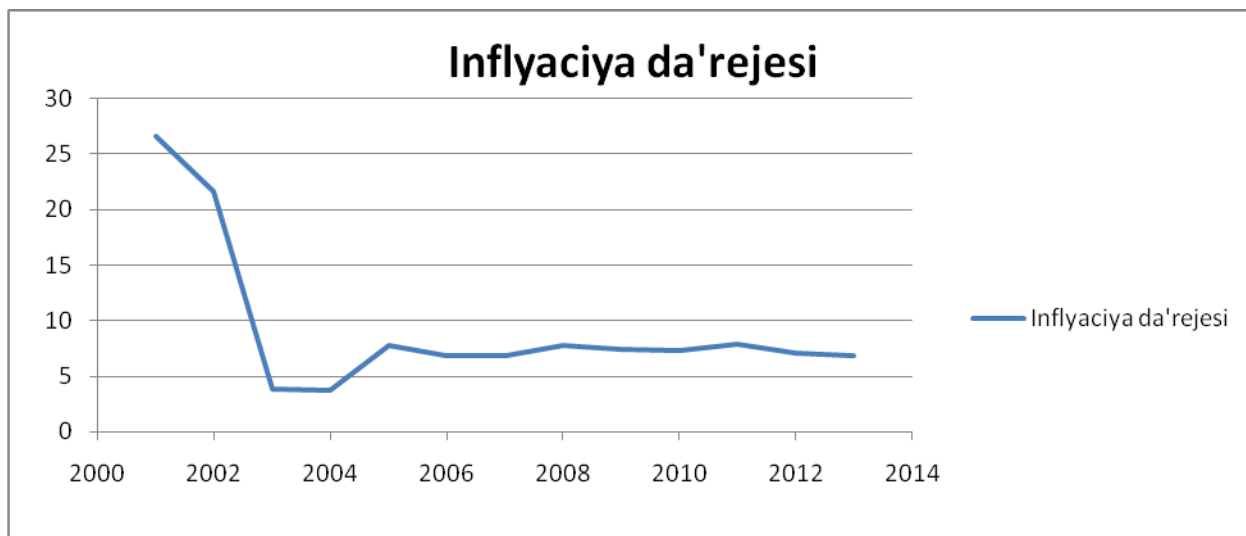
Tablitsa mag'li'wmatlari'nan ko'riw mu'mkin, Orayli'q banktin' qayta finanslaw stavkasi' g'a'rezsizliktin' da'slepki jillari'nda u'lken tebrenislerge iye bolg'an ha'm omi'n' da'rejesi 300% ke shekem ko'terilgen. 2011- jil'di'n' yanvar ayi'ni'n baslap 12% qil'ip belgilendi. Bul ko'rsetkish bolsa ja'ha'n a'meliyati'na toli'q sa'ykes keledi.

Xali'qtin' real da'ramatlari'ni'n' o'siwi bank sistemasina' bolg'an isenimnin' artip' bariw' ha'mde ekonomikadag'i' inflyatsiyani'n' to'menlewi si'yaqli' faktorlar ta'sirinde, 2012-jil' dawaminda fizikal'q shaxslardi'n' kommertsiyali'q banklerindeki depozitleri boyi'nsha tartilg'an protsent stavkasi' jil' basindag'i' 9,6 protsentten dekabr ayi'ni'n' aqiri'nda 6,4 protsentke shekem, yuridikali'q shaxslardi'n' jamg'arma ha'm mu'ddetl depozitler boyi'nsha stavkasi' bolsa 6,8 protsentten 6,0 protsentke shekem to'menledi.

2012-jil'da valyuta siyasati' milliy valyuta ha'm bahalar turaqli'ligi'n ta'miynlew ha'mde eksporti' xoshametlewge bag'darlandi'. Bunda ishki valyuta bazari'nda almasiw kursi'n maqsetli koridor ko'leminde uslap turiw ushin, valyuta sawdalarina' intervensiya operatsiyalari'n a'melge asiri'w arqali' Orayli'q bank ta'repinen sum almasiw kursi'ni'n' o'zgerip bariwshi' basqari'latug'in usili' qollaniladi'. Eksportti' xoshametlew maqsetinde sumni'n' AQSh dollari'na qarag'anda kursi'n basqishpa-basqish to'menletiwilajlari' ko'rildi. Na'tiyjede 2012-jil' dawaminda sumni'n' AQSh dollari'na qarag'anda almaslaw kursu' 10,5 protsentke to'menlep, 2013 jil'di'n' 11 iyun jag'dayi'na qaray bir AQSh dollari' 2088,10 sumdi' payda etti.

Orayli'q bank milliy valyuta almasiw kursi'n maqsetli koridor ko'leminde uslap turiw ushin valyuta sawdalarinda shet el valyutalari'n satiwshi' ha'm satip aliwshi' sipatinda qatnasp, intervensiya operatsiyalari'n a'melge asiri'p bardu'.

2013-jil'da inflyatsiya da'rejesi prognoz ko'rsetkishleri ko'leminde saqlanip qalandi' ha'm 6,8 protsenti quradi' 4-diagramma).

Derek: O'zbekstan Respublikasi' statistika ministrligi mag'li'wmatlari' tiykari'nda islep shi'g'i'ldi'.

O'z geziginde, inflyatsiya da'rejesi ha'm pul massasi'n maqsetli parametrlar ko'leminde uslap turi'w maqsetinde 2014-ji'lda Orayli'q bank pul-kredit siyosatini a'melge asiri'w di' dawam ettiredi ha'm usi' maqsette monetar siyosatini' bazar instrumentlerinen aktiv paydalanadi'. Sonnan, to'lew balansi'ni'n' prognoz parametrin esapqa ali'p, bank sistemasini'nda payda bol'i'wi' mu'mkin bolg'an artiqsha likvidliktin' inflyatsiya basimi'ni'n' aldi'n ali'w maqsetinde, Orayli'q bank ta'repinen a'melge asiri'latug'i'n sterilizatsiya operatsiyalari' ko'lemin 1,3 eseg'e shekem arttiri'w belgilenbekte.

Protsent siyosatini'nda tiykarg'i' itibar pul bazardi'n' turaqli'li'g'i'n ha'm bank depozitlerin ta'miynlewge, sonnan, xali'qti'n' amanatlari' boyi'nsha real protsent stavkalari'ni'n' unamli'li'g'i'n saqlap qali'w ha'mde kommertsiyal'i'q banklar depozitler portfelindegi uzaq mu'ddetli depozitler u'lesin arttiri'w'g'a, sonday-aq ekonomikanin' real sektori'na ajratil'atug'i'n kreditler boyi'nsha protsent stavkalari'ni'n' ten' salmaqli'li'g'i'n ta'miynlewge qarati'ldi'.

Juwmaqlap aytqanda, bu'gingi ku'ng'e kelip respublikami'z bank sistemasini' ko'plegen ko'rsetkishler boyi'nsha ja'ha'n talaplari'na sa'ykeslestirildi ha'm oni'n' turaqli' rawajlan'i'wi' ushi'n jeterli huqi'qi'y baza tu'rlandırildi. Buni' Orayli'q bank ta'repinen a'melge asiri'li'p atirg'an puqta oylang'an, pul-kredit siyosatini' mi'sali'nda ko'riwimiz mu'mkin.

Bank sistemasini' ko'rsetkishleri tek g'ana xali'q arali'q uli'wma qabi'l qi'li'ng'an normalarg'a juwap beriwine, ba'lki ayiri'm bag'darlar boyi'nsha onnan da joqari' bahalarg'a erisildi.

III-BAP. MONETAR SIYASATTI'N'A'MEL QI'LI'W NA'TIYJELILIGIN ARTTI'RI'W KELESHEGI

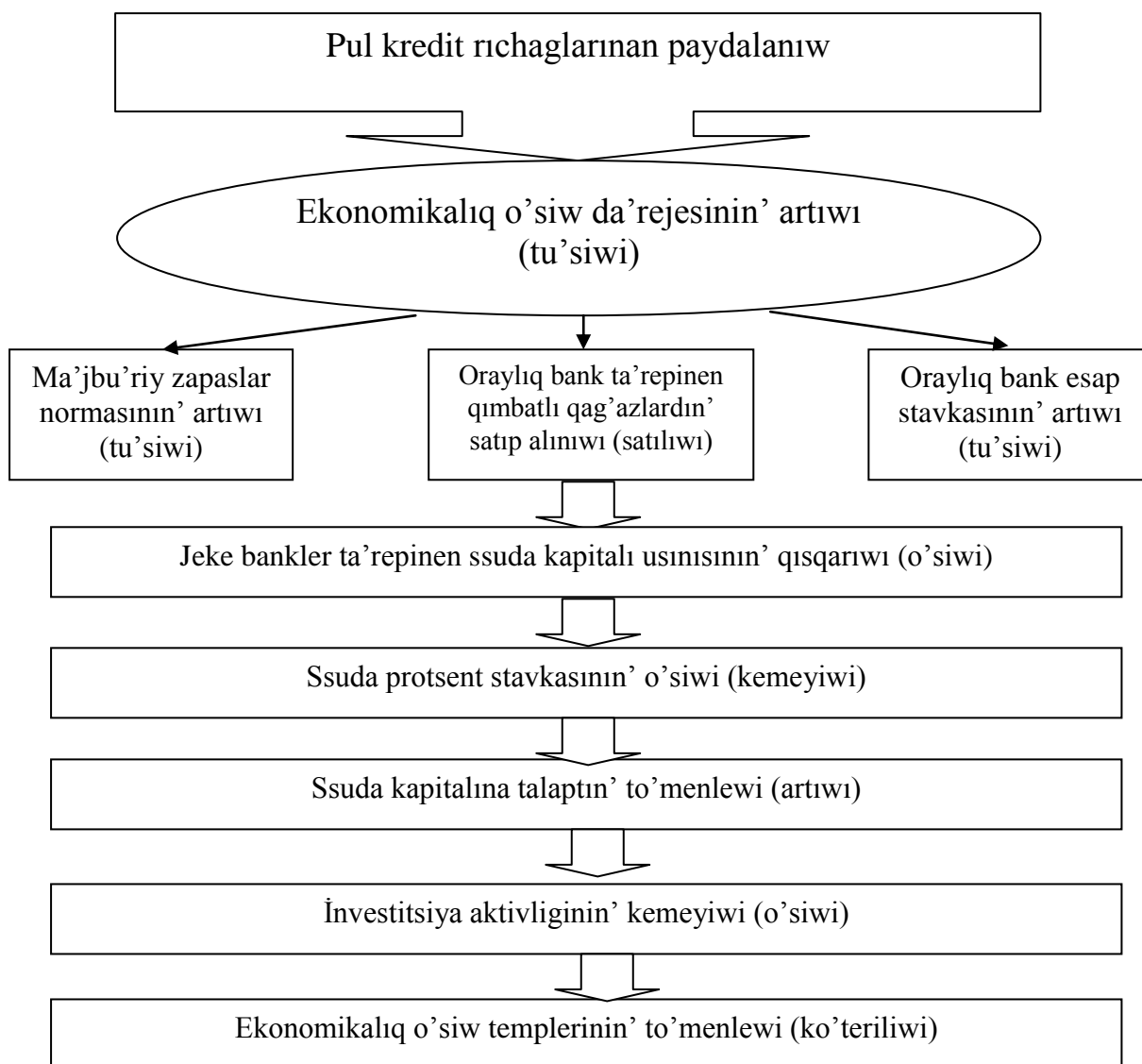
3.1. Ma'mleketimizde ekonomikalı'q o'siw ha'mde makroekonomikalı'q turaqlı'lı'qtı' ta'miynlewde monetar siyaset mexanizmlerin sho'lkemlestiriw ilajları'

Du'nya ju'zi ekonomikasında ju'z berip atı'rg'an global sa'ykessizliklerge qaramastan, O'zbekistan ekonomikasi', sonı'n' menen birge bank-finans sisteması' turaqlı' rawajlanı'p atı'rg'an shet el finanslastı'rı'w dereklerine qaramlı'g'ı' joqlı'g'ı' ha'm sı'rtqı' krizis jag'dayları'nı'n' unamsız ta'sirine berilmew qa'siyetleri menen aji'ralı'p turdı'.

Ekonomikalı'q reformalardı' ja'nede teren'lestiriw jag'dayı'nda Oraylı'q banktin' pul-kredit siyasatı' na'tiyjeliligi ma'mlekettegi pul bazarı'nı'n' qanday da'rejede rawajlang'anlı'g'ı'na baylanı'slı' boladı'. Bunı'n' sebebi sonda, Oraylı'q banktin' ashı'q bazar operatsiyaları', qayta finanslastı'rı'w siyasatı', sonday-aq, valyuta iterventsiyası' sa'ykes tu'rde tuwrı'dan-tuwrı' pul bazarı'nı'n' quramı' esaplang'an qı'sqa mu'ddetli ma'mleket qı'mbatlı' qag'azlar bazarı', bankler aralı'q kreditler bazarı' ha'm valyuta bazarı'nda a'melge ası'rı'ladı'. Pul-kredit siyasatı'nı'n' ha'reket mexanizmi ha'm quralları'nı'n' a'mel qi'li'wı'n to'mendegi su'wrette ko'riw mu'mkin (1-su'wret).

Bul su'wrette pul-kredit rı'chaglari'nan paydalang'an halda pul usı'nı'sı'na, ssuda protsent stavkası'na, investitsiya xı'zmetine ha'm olar arqalı' ekonomikalı'q o'siw templerine ta'sir etiw mexanizmi keltirilgen.

Aytı'p o'tiw kerek, Respublikamı'z ha'zirgi valyuta bazarı'nda likvidlilikni ta'miynlewde Oraylı'q banktin' monetar siyasatı' u'lken a'hmiyetke iye. Sonı'n' menen birge, monetar siyaset instrumentlerinin' na'tiyjeliligini ja'nede arttı'rı'w ha'm ko'riliw atı'rg'an is-ilajlardı'n' pul bazarı'nı'n' jag'dayı'na ta'sirin ku'sheytiw boyı'nsha anı'q maqsetli isler a'melge ası'rı'lı'wı' kerek.

1-su'wret. Pul-kredit siyasatı'nı'n' ha'reket mexanizmi ha'm quralları'

Bank sisteması' likvidligin turaqlı' tu'rde monitoring qı'lı'p barı'w ko'leminde kommertsialı'q banklerdin' wa'killik esap betindegi ha'm basqa joqarı' likvidli aktivlerinin' ha'reketin analizlep barı'w ha'm olardı'n' en' joqarı' da'rejede bolı'wı'n ta'miynlew ushı'n Oraylı'q bank ta'repinen anı'q maqsetli is-ilajlar a'melge ası'wı' gerek.

Ma'jbu'riy rezervler norması' bank sisteması'nı'n' likvidlik da'rejesi, pul massası'nı'n' ha'm kommertsialı'q bankler kredit qoyı'lmaları'nı'n' o'siw templerinen kelip shı'qqan halda belgilenip, gerekli jag'daylarda o'zgartirilip barı'ladı'.

Sunday-aq, bank sisteması'nda payda bolı'wı' mu'mkin bolg'an artı'qsha likvidliktin' inflyatsiya bası'mı'nı'n' aldı'n alı'w ha'mde pul massası'n ta'rtipke salı'w maqsetinde, kommertsiyalı'q banklerdin' qarjı'ları'n Oraylı'q banktegi tu'rli mu'ddetli depozitlerge tartı'w arqalı' sterilizatsiya operatsiyaları' o'tkizip barı'ladı'.

Bank sisteması'nda waqtı'nshalı'q likvidlik jetispewshiligi ju'zege kelgen jag'daylarda Oraylı'q bank ta'repinen likvidlik penen ta'miynlew instrumentlerinen, a'sirese:

Oraylı'q bank ta'repinen kommertsiyalı'q banklerinen shet el valyutani' (AQSh dollari', evro, yapon ienasi' ha'm funt sterling), belgilengen mu'ddet ha'm alması'w kursı'nda qayta satı'w sha'rti menen, satı'p alı'w operatsiyaları' - valyutalı' SVOP operatsiyaları'nan paydalanı'ladı'.

Sunday-aq, ishki valyuta bazarı'ndag'ı' turaqlı'lı'qtı' ha'm sumnı'n' alması'w kursı'nı'n' belgilengen koridor ko'leminde bolı'wı'n ta'miynlew maqsetinde, Oraylı'q bank banklar aralı'q valyuta bazarı'nda aldı'-sattı' operatsiyaları'n a'melge ası'radı'.

Oraylı'q bank, kerekli jag'daylarda pul bazarı'nda son'g'ı' instantsiyadag'ı' kreditor sı'patı'nda, kommertsiyalı'q banklerine olardı'n' likvidligin saqlaw maqsetinde, qı'sqa mu'ddetli kreditler ajı'ratadı'.

Bank sisteması' likvidligin ta'rtipke salı'w sisteması'n bazar printsipleri tiykari'nda ja'nede jetilistiriw protsent siyasatı'nı'n' na'tiyjeliligini arttı'rı'w ha'm pul bazarı'nda protsent qa'terlerin to'menletiw mu'mkinshiligin beredi.

Ma'mleketimiz Oraylı'q banktin' monetar siyasatı'n a'melge ası'rı'wda da kredit siyasatı'ndag'ı' printsiplerge a'mel qı'lı'p, tiykarg'ı' itibardı' joqarı' texnologiyalı'q islep shı'g'arı'w keleshegin tu'rlendiriwge qaratpaqta.

Sonı' aytı'p o'tiw kerek, son'g'ı' jı'llarda Respublikamı'z ta'repinen tartı'lı'p atı'rg'an shet el investitsiya qarjı'ları' birinshi gezekte islep shı'g'arı'w tarawı'na ha'm a'hmiyetli sotsiallı'q tarawlarg'a bag'darlanbaqta. Ekonomikani' erkinlestiriw jag'dayı'nda konvertatsiyalawdı'n' pu'tkil awı'rılı'g'ı' usı' dereklerge ju'klew maqsetke muwapı'q emes, sebebi ha'zirgi bazar ekonomikasi'na u'lken

valyuta tu'simlari tiykari'nan joqari' texnologiyali' eksportqa bag'darlang'an islep shi'g'ari'wlar esabi'na ta'miynlenedi. Soni'n' ushi'n, hu'kimet ha'm Orayli'q banktin' g'arezsizliq ji'llari' ha'm bu'gingi ku'ndegi siyasati' usi'nday eksport keleshegin rawajlandi'ri'wg'a bag'darlang'an. O'zbekistan Respublikasi' Prezidenti Islam Abdig'anievich Karimov o'z dokladlari'ni'n' birinde: «Tek g'ana ekonomikasi'zdin' tiykarg'i' ha'm jetekshi tarmaqlari'nda quramli' o'zgerislerdi a'melge asirsaq g'ana, o'nimimiz eksportqa o'tiwine erisiwimiz, to'lew balansi'ni'n' unamli' saldosi'n ta'miynlewimiz ha'm soni'n' menen ekonomikalı'q g'a'rezsizligimizdi kepillewimiz mu'mkin», dep aytı'p o'tken edi. Ma'sele usi'nday qoyilg'anda milliy valyutani' konvertatsiyalawda joqari' texnologiyali' islep shi'g'ari'wdi' a'melge asiri'p atirg'an ha'm eksporttan alg'an da'ramatlardi'n' bir bo'legi ma'mleketimiz ekonomikasi'na qayta investitsiya qili'p atirg'an qospa ka'rxanalarg'a u'stinlik beriledi. Basqasha etip aytqanda, valyuta resurslari' birinshi gezekte islep shi'g'ari'w ha'm texnologiyalar menen shi'g'i'llani'p atirg'an ka'rxanalarg'a berilmekte.

O'z gezeginde, Orayli'q bank ta'repinen sirtqi' faktorlar esabi'na pul massasi'ni'n' tiykarsiz o'siwin ha'm olardi'n' inflyatsiya da'rejesine ta'sirinin' aldin' ali'w maqsetinde 2013-ji'lda monetar siyasatın' bazar instrumentlerinen ken' paydalanılı'wi' dawam ettiriledi.

Ekonomikanı'n' basli' tarmaqları'n finanslı'q qarjı'lar menen ta'miynlew ha'mde ja'ha'n bazari'nda bahalar o'zgeriwinin' ishki bazarg'a unamsiz ta'sirinin' aldin' ali'w maqsetinde payda etilgen O'zbekstan Respublikasi' Tikleniw ha'm progress jamg'armasi'na tiyisli qarjılardı' ja'mlew dawam ettiriledi. Bul, o'z gezeginde, pul massasi'n maqsetli shegarada uslap turı'wg'a xızmet qiladı'.

2013-ji'lda valyuta siyasati' respublikamı'zda ekonomikalı'q o'siwdin' joqari' templerin ta'miynlewde u'lken a'hmiyetke iye bolg'an eksporti' xoshametlewge ha'm ishki bazarda sirtqi' faktorlar esabi'na bahalar o'siwin kemeytiriwge qarati'ladi'. Usi' maqsette 2013-ji'lda valyuta alması'w kursı'ni'n' maqsetli koridor ko'leminde bolı'wi' ta'miynlenedi. Bunda, tiykarg'i' itibar summi'n' real effektiv alması'w kursı' dinamikası'na qarati'ladi'. 2013-ji'lg'a belgilengen tiykarg'i' pul-

kredit ko'rsatkichlarining parametrlari real effektiv almasi'w kursi'ni'n ta'miynlew ta'miynlep, eksportti'n ba'sekege shi'damli'li'g'i'n artti'ri'wg'a xizmet qi'ladi'.

Bank sisteması' likvidligin ta'rtipke sali'w ha'm finans bazarı' turaqli'li'g'i'n ta'miynlew maqsetinde Orayli'q bank ashi'q bazardag'i' operatsiyaları'n a'melge ası'ri'p baradı'. A'sirese, bank sisteması'nda artı'qsha likvidlik ju'zege kelgen jag'daylarda, kommertsiyalı'q banklerdin' bos pul qarji'ları'n Orayli'q banktin' arnawli' depozitlerine tartı'w ha'm ma'mleket qı'mbatlı' qag'azları'na jaylastı'ri'w menen baylanı'slı' operatsiyalar a'melge ası'ri'ladi'.

2012-ji'lda bank sisteması'ni'n baslı' wazı'ypaları' Kriziske qarsı' ilajlar da'stu'rinde usı' ji'lg'a belgilengen wazı'ypalardı'n toli'q orı'nlanı'wı'n ta'miynlew, qosı'msha tu'rde bank aktsiyaları'n baylanı'sqa shı'g'arı'w arqalı' banklerdin' kapitallası'w da'rejesin artti'ri'w, olardı'n uzaq mu'ddetli resurs bazası'n ken'eytiriw, bank infrastrukturası'n ja'nede rawajlandı'ri'w, kommertsiyalı'q banklerdin' investitsiya xizmetin ha'mde kishi biznes ha'm jeke isbilermenlikti qollap-quwatlaw aktivligin ja'nede ku'sheytiriwden ibarat boladı'.

O'z gezeginde Orayli'q banktin' xizmeti bank sisteması'ni'n turaqli'li'g'i'n ta'miynlew, amanatshı'lar ha'm kreditorlardı'n ma'plerin qorg'awg'a qarati'ladi'. Kredit sho'lkemleri xizmetin qadag'alaw sisteması'n jetilistiriw isleri dawam ettiriledi.

Kommertsiyalı'q banklerdin' investitsiya xizmetin ja'nede ken'eytiriw, eksport qi'li'wshı' ka'rxanalardı' ha'mde kishi biznesti qollap-quwatlaw barı'sı'ndag'i' is-ilajlardı' a'melge ası'ri'w dawam ettiriledi, a'sirese: ekonomikanı'n real sektor ka'rxanaları' ta'repinen investitsiya proektlerin a'melge ası'ri'wdı' jedellestiriw maqsetinde kommertsiyalı'q banklerdin' usı' proektlerde o'z kredit resursları' menen aktiv qatnası'wları'n ta'miynlew, olardı' iri investitsiya institutları'na aylandı'ri'w menen baylanı'slı' ilajlar a'melge ası'ri'ladi'.

3.2. Ma'mleket finansi'n basqari'wda monetar siyasatti'n na'tiyjeliligin artti'ri'w jollari'

Ekonomikani' modernizatsiyalaw jag'dayi'nda oni'n' ol yaki bul instrumentler (qurallar)di qollani'wdi'n' na'tiyjeliligi a'hmiyetli. Ekonomikani' turaqlasti'ri'w maqsetinde fiskal siyasat ha'm basqa mexanizmlerden de paydalani'w mu'mkin. Biraq bazar ekonomikasi' rawajlang'an ma'mleketlerdegi ko'pshilik ekonomistler uli'wma ta'n aliwg'a qaray, monetar siyasat ma'mleket turaqlasti'ri'w siyasati'ni'n' ajiralmas bo'legi ha'm na'tiyjeli qurali'.

Milliy valyutani'n' turaqli'lig'i', oni'n' ishki bazarda erkin almasi'ni'wi' jeterli mug'dardag'i' ba'sekege shi'damli' o'nimlar, kerakli rezervler arqali' ta'miynlenedi. Bug'an erisiw ushi'n hu'kimet ta'repinen aniq wazi'ypalardi' a'melge asiri'lmaqta. Olar:

Birinshiden, milliy valyutani' tovar menen turaqli' ta'miynlengen jag'dayda g'ana real ku'sh ha'm abi'royg'a iye boladi'. Sumni'n' satip aliw quwati'n artti'ri'w ushi'n respublika bazari'n mu'mkin bolg'ani'nsha tezirek paydalani'w tovarlari' menen toltiri'w kerak. Bazardi' o'zimizde islep shig'ari'lg'an zatlar menen de, shetten keltiriletug'i'n xatlar menen de toltiri'w ilajlari'n ko'riw kerak. Bunda ju'da' a'hmiyetli wazi'ypa adamlardi'n' en' kerakli talaplari'n qandiri'wshi' o'z o'nimimizdi islep shig'ari'wdi' mu'mkinshiligi bolg'ani'nsha ken'eytiriwden ibarat.

Ekinshiden, valyutani'n' turaqli' a'mel qili'ni'wi', on'i'n' a'hmiyetliliigi, erkin almasi'wi' jeterli zapasti'n' bolwi'na baylanisli'. Milliy valyuta ha'r qanday turaqli' valyutag'a erkin almasa alatug'i'n bolsa g'ana, ol ta'n aling'an valyuta boladi'. Buni'n' ushi'n putkil sirtqi' ekonomikalig'q siyasatti' usig'an qarati'w kerak.

U'shinshiden, ha'r bir kaxana, ha'r bir adam islep tapqan sumi'n qa'dirlewdi u'yrenen jag'dayda g'ana milliy valyuta real to'lew qurali'na aylanadi'. Biz milliy valyutani' hu'rmet qili'wdi', oni'n' menen maqtani'wdi', oni' abaylawdi' u'yrenip aliwimi'z kerak. Valyuta — ha'r bir puqara miynetinin' o'lshemi ha'm bahasi'. Buni'n' ushi'n finansli'q-kredit siyasati'n izbe-izlik penen

o'tkiziw kerek. Xali'q xojali'g'i'nda sarplang'an ha'r bir summ salmaqli' payda menen qayti'wi' kerek. Bunda berilgen kreditlerdin' o'z waqti'nda qaytari'li'wi'na erisiw kerek.

To'rtinshiden, milliy valyutani' bekkemlewdin' en' a'hmiyetli sha'rti — inflyatsiyag'a qarsi' puqta oylang'an siyosat o'tkiziw. Inflyatsiya da'rejesin keskin kemeytiriw g'ana milliy valyutani' turaqli' valyutag'a aylandi'ra al'i'wi' mu'mkin. Bul valyutamizdi'n' quwatli' bol'i'wi'ni'n' girewi.

Orayli'q bankke o'z monetar siyosati'n a'melge asiri'wda bir qatar isenimler ha'm mu'mkinshilikler finansli'q ha'm ekonomikal'q turaqli'li'qti', milliy valyutani' uzaq keleshekte turaqli' bol'i'wi'n qollap-quwatlaw maqsetinde "O'zbekistan Respublikasi'ni'n' Orayli'q banki tuwri'si'nda"³g'i' ni'zamda belgilep qoyi'lg'an.

2000-jil'dan baslap AQSh, Ulli' Britaniya, Germaniya, Frantsiya, Italiya, Meksika si'yaqli' bir qatar ma'mleketlerde ekonomikal'q o'siw templerinin' sezilerli da'rejede to'menlewi, AQSh to'lew balansi' ha'm byudjetindegi jetispewshiliktin' joqari'li'g'i', dollardi'n' evrog'a qarag'anda devolvatsiyasi', Germaniyada jum'issi'i'zlar sani'ni'n' o'siwi ha'mde byudjet qi'tshi'li'g'i'ni'n' Evropa Awqami' talaplar'i' da'rejesinen artip ketip atirg'anli'g'i' gu'zetilmekte.

Frantsiya ha'm Italiyada byudjet Ulli' Britaniyada bolsa to'lew balansi' qi'tshi'li'g'i'ni'n' o'siwi, Yaponiyada qayta finanslaw stavkasi'ni'n' derlik nolge jaq'ni'li'g'i' sebepli investitsiya mug'dari'ni'n' kemeyiwi ha'm JIO' ko'lemi o'siwinin' a'stelesiwi si'yaqli' bir qatar makroekonomikal'q mashqalalar o'z sheshimin ku'tpekte.

Ulli' Britaniyada to'lew balansi'ni'n' qi'tshi'li'g'i' 2000-jil'dag'i' 36,7 mlrd. dollardan 2005-jil'da 57,6 mlrd. dollarg'a jetken bolsa, sirtqi' sawda balansi'ni'n' qi'tshi'li'g'i' 49,9 mlrd dollardan 119,4 mlrd dollarg'a shekem o'sti. Tap usi'nday jag'day AQShta da dawam etpekte. Bul 2-tablitsada o'zinin' ko'rinisin tapqan.

---

³ «Uzbekiston Respublikasining Markaziy banki tugrisida»gi Uzbekiston Respublikasi qonuni, Toshkent, 21 dekabr 1995 yil.

**AQShta to'lew balansı' ha'm byudjet qı'tshı'lı'g'ı' dinamikası',
mlrd. dollar**

Ko'rsetkishler	2008 ji'l	2009 ji'l	2010 ji'l	2011 ji'l
To'lew balansı' tatschiligi	-472.4	-524.5	-665.3	-791.5
Jalpi' ishki o'nim (JİO')ge qarag'anda protsente	-4.5	-4.8	-5.7	-6.3
Byudjet qı'tshı'lı'g'ı'	-230.5	-396.3	-400.2	-318.2
Tovar ha'm xı'zmetler eksporti'	1005.9	1045.7	1173.8	1301.2
Tovar ha'm xı'zmetler importı'	1430.3	1546.5	1797.8	2027.7
Si'rtqi' sawda balansı'	-424.4	-500.8	-624	-726.5
Jalpi' ishki o'nim (JİO')	10469.6	10971.3	11734.3	12487.2

Derek: Xalı'q aralı'q valyuta fondı' mag'lı'wmatları'.

Tablitsadag'ı' mag'lı'wmatlardan ko'rinip tur, AQShta eksportqa qarag'anda importtı'n' ko'pligi sebepli si'rtqi' sawda ha'm qı'tshı'lı'g'ı' to'lew balansı'nda da ji'ldan ji'lg'a arpaqta. Byudjet qı'tshı'lı'g'ı' bolsa elege shekem saplastı'rı'lmag'an. Keleside basqa sha'rtler ten' bolg'an jag'dayda AQSh hu'kimeti eksporti' ko'beytiw ha'm importtı' kemeytiriw siyasatı'n qollanı'wı' kerek.

Bunnan tı'sqarı', Federal rezerv sisteması' qayta finanslaw stavkası'nı'n' 2000-jı'ldag'ı' ji'llı'q 6,5 protsentshen 2001-jı'lda 1,75 protsentshen shekem tu'siriliwi na'tiyjesinde pul massası'nı'n' o'siw tempi 6,9 protsentshen 14,0 protsentshen arttı'. Bir ji'lda pul usı'nı'sı' eki esege ko'beydi ha'm bul jag'day valyuta kursı'na unamsı'z ta'sir etti. To'lew balansı' qı'tshı'lı'g'ı'nı'n' turaqlı' tu'rde o'siwi na'tiyjesinde ha'zirgi waqı'tta dollar evrog'a qarag'anda 30 protsentshen qa'dirin jog'altqan.

2008-2011 ji'llar dawamı'nda AQShta qayta finanslaw stavkası'nı'n' tez-tez artı'p barı'lı'wı' na'tiyjesinde pul massası'nı'n' o'siwi ji'lı'na ortasha 5,7 protsentshen payda etken halda inflyatsiyag'a ta'sir qı'lmadı'. Kerisinshe, to'lew balansı' ha'm ma'mleket byudjetindegi qı'tshı'lı'q inflyatsiyag'a sezilerli da'rejede ta'sir etiwshi

tiykarg'i' faktorlar s'pat'i'nda ha'zirgi waq'i'tta da saqlan'p qalmaqta. Eger inflyatsiya da'rejesi 2007-ji'l 1,6 protsenti payda etken bolsa, 2008 -ji'lda 2,3, 2009-ji'lda 2,7 ha'm 2010-ji'lda 3,4 protsentke ten' boldi'.

Orayli'q bank monetar siyasati'ni'n' zamanago'y qurallari'nan na'tiyjeli paydalang'an halda, sonnan qayta finanslaw stavkasi'n yaki ma'jbu'riy zapas talaplari' normasi'n o'zgartiriv arqali' baylani'stag'i' pul massasi' ko'lemin qa'legen mug'darg'a shekem o'zgartiredi. Sonday-aq, inflyatsiya da'rejesi, valyuta kurs'i', pul bazari' ha'm bank sistemasi' likvidligine sezilerli da'rejede ta'sir ko'rsetedi.

O'tiw da'wirinde ma'mleketler a'sirese, G'MDA ma'mleketleri s'i'yaqli' O'zbekistanda da tuwri'dan-tuwri' qurallardi'n' jan'a tu'rlerin endiriv, Orayli'q banktin' ash'i'q bazardag'i' operatsiyalari'n rawajlandi'ri'w, kapital bazari'n toli'q tu'rlendiriv, jalpi' ishki o'nim deflyatori' boyi'nsha uli'wma inflyatsiya indeksin ja'nede pa'seytiriv s'i'yaqli' ayi'ri'm mashqalalar sheshilmekte.

Ha'zirgi waq'i'tta o'tiw ekonomikasi'ndag'i' ma'mleketlerde, sonnan O'zbekistanda da monetar siyasiy na'tiyjeliligini ja'nede artti'ri'w ha'm oni'n' zamanago'y qurallari'nan na'tiyjeli paydalan'i'wi'n u'zliksiz jetilistiriv mashqalalari'n ayti'p o'tiw kerek. Usi' ma'mleketlerde de keleshekte ekonomika, bazar infrastrukturas'i', sonnan bank sistemasi' ha'm finans bazarlari'ni'n' rawajlan'p bar'i'wi' menen monetar siyasat na'tiyjeliligi de sa'ykes tu'rde art'i'p baradi'.

Orayli'q bank pul agregatlari'n na'tiyjeli qadag'alaw ha'm ta'rtipke sali'w ushi'n monetar siyasatti'n' arali'q maqsetinen paydalanadi' ha'm a'dette rezerv

pullari'n tan'lap aladi'. Operativ maqset s'pat'i'nda pul massasi' yaki kredit ko'lemin tan'laydi'. Na'tiyjede bolsa bahalardi'n' turaqli'li'g'i'n JIO'nin' o'siwin ta'miynlew s'i'yaqli' a'hmiyetli makroekonomikal'i'q ko'rsetkishlerdi tan'lap aladi'. Ha'zirgi waq'i'tta inflyatsiya da'rejesi ha'm milliy valyuta kurs'i'n turaqli' uslap turi'w monetar siyasatti'n' aqi'rg'i' maqsetleri esaplanadi'.

Kommertsiyali'q banklerdin' bos pul qarji'lari'n arawli' depozitlerge ha'm Orayli'q banktin' qi'mbatli' qag'azlari'na tarti'w boyi'nsha operatsiyalar da

o'tkizilip kelinbekte. Usi' operatsiyalar bir ku'nlik, bir ha'ptelik, eki ha'ptelik depozit auktsionlari' ko'rinishide a'melge asiri'lmaqta. Usi' qurallar, o'z gezeginde Orayli'q bankte monetar siyosat na'tiyjeliligini arttiri'w mu'mkinshiligin bermekte.

Uli'wma monetar siyosat na'tiyjeliligi artiri'p atirg'anlig'i'n du'nya ju'zi ko'lemide ha'm respublikamizda da makroekonomikalig' ko'rsetkishlerdin' turaqli'lig'i'nan aniq gu'zetiwimiz mu'mkin. A'sirese, inflyatsiya da'rejesinin' to'menlep atirg'anlig'i' usi' pikirimizdin' aniq da'lili. Sonnan, 2009-jil'da ja'ha'n boyi'nsha inflyatsiya da'rejesi ortasha 3,6 protsenti, rawajlang'an ma'mleketlerde 2,3, Evropa ma'mleketlerinde 2,2 ha'm rawajlanip atirg'an ma'mleketlerde bolsa ortasha 5,1 protsenti payda etti.

Son'gi' jil'larda o'tiw ekonomikasi'ndag'i' ma'mleketlerde, sonnan O'zbekistanda da inflyatsiya ha'm protsent stavkalari'nin' to'menlewi gu'zetildi. Bul bolsa aji'ralip atirg'an kreditlerdin' arzanlasiw'ina, islep shig'ari'li'p atirg'an o'nim ha'm ko'rsetilip atirg'an xizmetlerdin' o'zine tu'ser bahasi'nin' to'menlewine ha'm ekonomikada turaqli' ha'mde joqari' templerdegi ekonomikalig' o'siwdi ta'miynlewge mu'mkinshilik jaratti'.

Sonnan, inflyatsiya da'rejesi 2009-jil'da Rossiyada 10.9 protsenti, Ukrainada 10.3, Belorussiyada 8.0, O'zbekistanda 7.8 ha'm Qazaqstanda 7.6 protsenti payda etti. Usi' orinda 1-yarmi'nda respublikamizda inflyatsiya da'rejesi G'MDA ma'mleketleridegige qarag'anda biraz to'menligini o'z aldi'na aytip o'tiw kerek. A'sirese inflyatsiya da'rejesi Moldaviyada 7.4 protsentke, Tajikistanda 6.6, Rossiyada 6.2, A'zerbayjanda 5.6, Qazaqstanda 4.8, Qirg'izstanda 4.6 ha'm O'zbekistanda 3.5 protsentke ten' boldi'.

Inflyatsiya da'rejesi turaqli' ha'm to'men bolgan ma'mleketlerde monetazatsiya da'rejesi joqari'raq o'siw tendentsiyasi'na iye boladi'. O'tiw ekonomikasi'ndag'i' ma'mleketlerde de monetizatsiya da'rejesi kishi bolsa da, har jili' artip barmaqta.

Monetar siyosat zamanago'y qurallardi'n ken' qollanilwi' ha'm a'melge asiri'lg'an ilajlar na'tiyjesinde son'gi' jil'larda ma'mleketimizde inflyatsiya ha'm protsent stavkalari' sezilerli da'rejede to'menleydi, valyuta kursi turaqlasti' ha'm 7

protsentten joqari' bolg'an ekonomikalı'q o'siw ta'miynlendi. Bunday unamli' na'tiyjelerge erisiwde monetar siyasat tarawında kiritilip atı'rg'an jetiskenlikler ju'da' u'lken a'hmiyetke iye boldı'.

2011-jı'lg'a belgilengen monetar siyasat ha'm bank sisteması'nı'n' xı'zmeti O'zbekistan Respublikası' Prezidenti İ.A. Karimovtı'n' Oliy Majlis Ni'zamshılı'q palatasi' ha'm Senati'nı'n' qospa ma'jilisindegi «Ma'mleketimizde demokratiyalı'q reformalardı' ja'nede teren'lestiriw ha'm puqaralı'q ja'miyetti rawajlandırı'w kontseptsiyası'» teması'ndag'ı' da'stu'riy dokladı' ha'mde Ministrler Ken'esi ma'jilisindegi 2013-jı'lda ma'mleketimizdi sotsiallı'q-ekonomikalı'q rawajlandırı'w juwmaqları' ha'm 2014-jı'lg'a belgilengen en' baslı' bag'darlarg'a arnalg'an baslı' wazı'ypalardı'n' ori'nlanı'wı'na qaratıldı' (2-su'wret).

O'zbekistan Respublikası' Prezidenti ta'repinen Ministrler Ken'esinin' 2013-jı'l 18-yanvarda o'tkizilgen ma'jilisinde belgilep berilgen 2013-jı'lda ma'mleketti sotsiallı'q-ekonomikalı'q rawajlandırı'wdı'n' baslı' bag'darları' ko'leminde a'melge asırı'lg'an ilajlar na'tiyjesinde respublikamızda makroekonomikalı'q turaqlılı'q ha'm ekonomikanı'n' joqari' o'siwi ta'miynlendi.

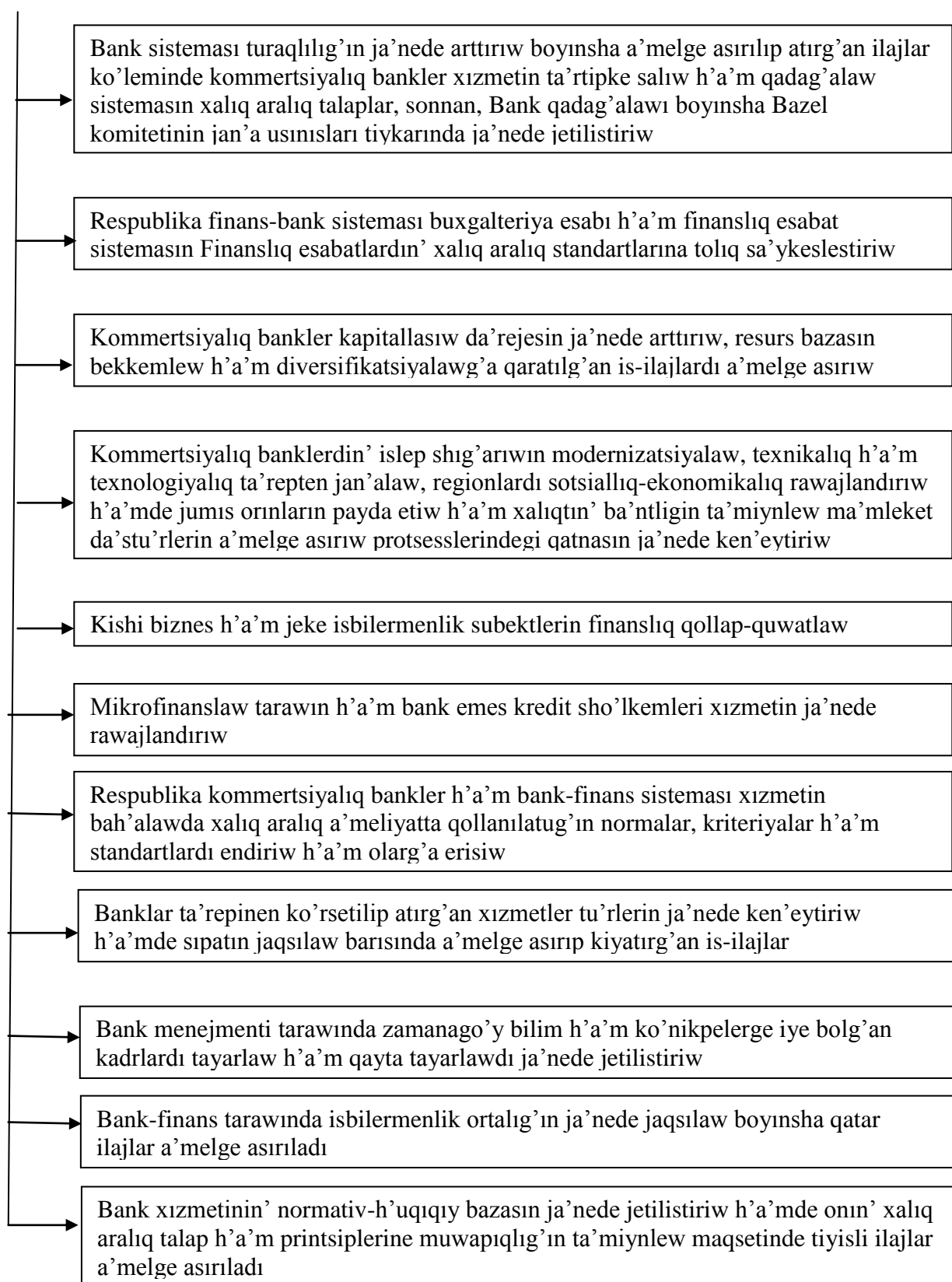
2013-jı'lda O'zbekstanda jalpı' ishki o'nim (JİO') islep shı'g'arı'w ko'lemi 8,0 protsentke o'sip, 119,0 trln. swmdı' payda etti.

Joqari' ekonomikalı'q o'siw templeri ekonomikanı'n' barlı'q tarmaqları'nda sistemalı' ha'm reformalardı'n' izbe-iz a'melge asırı'lı'wı' esabı'nan erisilmekte. A'sirese,

– sı'rtqı' ha'm ishki bazar talapları' tiykarında ekonomikanı' teren' quramli' o'zgartiriw ha'm diversifikatsiyalaw protsesslerinin' izbe-iz a'melge asırı'lı'p atı'rg'anlı'g'ı';

– islep shı'g'arı'wdı' modernizatsiyalaw, texnikalı'q ha'm texnologiyalı'q ta'repten jan'alawdı' jedellestiriw, jol-transport ha'm kommunikatsiya infrastrukturası'n tez rawajlandırı'w esabı'na ekonomikanı'n' ba'sekege shı'damli'lı'g'ı'n arttı'rı'w;

2013 jilda ma'mleketimizdi sotsialliq-ekonomikalıq rawajlandırıw juwmaqları h'a'm 2013 jilg'a belgilengen en' baslı bag'darlarg'a arnalg'an baslı wazıypalardıń orınlanıwı

2-su'wret. 2013-jil'da ma'mleketimizdi sotsiallıq-ekonomikalıq rawajlandırıw juwmaqları 2014-jilg'a belgilengen en' baslı bag'darlardı na arnalg'an baslı wazıypalar

– bazar reformalari'n teren'lestiriv ha'm ekonomikani' erkinlestiriv, isbilermenlik ortali'g'i'n jaqsilaw, ba'sekeni ku'sheytiv, regionlardi' sotsialli'q-ekonomikalı'q rawajlandi'ri'w, kishi biznes ha'm jeke isbilermenlikti qollap-quwatlaw ha'mde jumi's ori'nları'n payda etiw ha'm xalı'qtı'n' ba'ntligin ta'miynlewge qaratı'lg'an da'stu'riy wazı'ypalardı'n' o'z waqtı'nda ori'nlanı'p atı'rg'anlı'g'i';

– ishki talaptı' xalı'qtı'n' ba'ntligi ha'm real da'ramatları'nı'n' artı'wı'n ta'miynlew esabı'na xoshametlew ha'm jergilikli islep shı'g'arı'wshı'lardı' ha'r ta'repleme qollap-quwatlaw boyı'nsha is-ilajlardı'n' a'melge ası'rı'lı'wı';

– awı'l xojalı'g'i'n reformalastı'rı'w boyı'nsha is-ilajlardı'n' a'melge ası'rı'lı'wı', awı'lda bazar qatnası'qları'n endiriv ha'm jeke mu'lkshilik tu'rlerin rawajlandi'ri'w, fermerlik ha'reketin qollap-quwatlaw ushı'n huqı'qı'y, sho'lkemlesken ha'mde finanslı'q jag'daylardı'n' jaratı'p beriliwi, awı'l xojalı'g'i'nda aldı'n'g'i' islep shı'g'arı'w texnologiyaların endiriv ko'leminin' ken'eytiriliwi;

– respublika finans-bank sisteması'n ja'nede rawajlandi'ri'w ha'm finanslı'q turaqlı'lı'g'i'n bekkemlew, onı'n' xı'zmetin zamanago'y talaplar tiykarı'nda jetilistiriv bari'sı'nda ken' ko'lemli is-ilajlardı'n' a'melge ası'rı'lı'wı' ekonomikani'n' joqarı' templerde o'siwine mu'mkinshilik jaratpaqta.

2013-jı'lda ma'mleket ekonomikası'nı'n' barlı'q tarmaqları'nda o'nim islep shı'g'arı'w ha'm xı'zmetler ko'rsetiw ko'lemlerinin' joqarı' templerde o'siwi gu'zetildi.

A'sirese, sanaat o'nimlerin islep shı'g'arı'w ulı'wma ko'lemi 2012-jı'lg'a qarag'anda 8,8 protsentke arttı'. Sanaatta joqarı' o'siw templeri joqarı' texnologiyalarg'a tiykarlang'an mashinasazlı'q ha'm metallı' qayta islew (o'siw tempi 21 protsent), jen'il sanaat (13 protsent), qurılı's materialları' (13,6 protsent) ha'mde azı'q-awqat (9 protsent) sanaatı' tarmaqları'nda gu'zetildi.

2013-jı'lda awı'l xojalı'g'i'nda o'nim islep shı'g'arı'w ko'lemi 2012-jı'lg'a qarag'anda 6,8 protsentke arttı'. Sonı'n' menen birge, diyqanshı'lı'q o'nimlerin

jetistiriw 6,4 protsentke, sharwashı'lı'q o'nimlerin jetistiriw bolsa 7,4 protsentke arttı'.

2013-jı'lda ko'rsetilgen xı'zmetler ko'lemi 13,5 protsentke o'sip, onı'n' JİO' quramı'ndag'ı' u'lesi 53,0 protsenti payda etti.

Sonı'n' menen birge, joqarı' o'siw templeri kompyuter da'stu'rlew (30,4 protsent), finanslı'q xı'zmetler (29,3 protsent), den sawlı'qtı' saqlaw (27,2 protsent), qurılı's (25,4 protsent), bı'tovoy xı'zmetler (23,2 protsent), baylanı's ha'm informatsiyalastırır'w (21,9 protsent), awıl xojalı'g'ı'nı'n' texnikalı'q quralları'n on'law (18,2 protsent) ha'mde sawda ha'm ulı'wma awqatlanı'w (16,6 protsent) xı'zmetlerin ko'rsetiw tarawları'nda gu'zetildi.

Bunday joqarı' o'siw ko'rsetkishlerine erisiliwinde «2013-2016- jı'llarda awı'llı'q orı'nlarda xı'zmet ko'rsetiw ha'm servis tarawı'n tez rawajlandırır'w esabı'nan qosı'msha is-ilajlar da'stu'ri» ko'leminde 2013-jı'lda 13 mı'n'nan artı'q jan'a xı'zmet ko'rsetiw ha'm servis tarawı' ka'rxanaları', sonnan, sawda-bı'tovoy kompleksler, minibanklar ha'm qamsızlandırır'w kompaniyaları' filialları' ha'm basqa ka'rxanalar payda etilgenligi u'lken a'hmiyetke iye.

Ishki talaptı' xoshametlew barı'sı'nda a'melge asırıl'g'an is-ilajlar na'tiyjesinde o'tken jı'lda usaqlap satı'w tovar aylanı'sı'nı'n' 14,8 protsentke o'siwi gu'zetildi.

2013-jı'lda o'zlestirilgen (tiykarg'ı' kapitalg'a bag'darlang'an) investitsiyalardı'n' ulı'wma ko'lemi 2012-jı'lg'a qarag'anda 11,3 protsentke artı'p, 13,0 mlrd. dollardı' payda etti.

Tiykarg'ı' kapitalg'a bag'darlang'an investitsiyalar ulı'wma ko'leminin' derlik yarımı', yag'nı'y 47 protsenti jeke investitsiyalar – ka'rxanalar ha'm xalı'qtı'n' jeke qarjı'ları' esabı'nan finanslastırır'ldı'.

2013-jı'lda ma'mleketimiz ekonomikası'na 3 mlrd. dollardan artı'q mug'darda shet el investitsiyaları' tartıl'g'an bolı'p, onı'n' 72 protsentten artı'g'ı' yaki 2,2 mlrd. dollari' tuwrı'dan-tuwrı' shet el investitsiyalar u'lesine tuwrı' keledi.

Ulı'wma eksport quramı'nda shiyki zat bolmag'an tayar tovarlardı'n' u'lesi 72 protsentten artı'g'ı'n payda etti.

2013-jil'da pul-kredit siyosati' ju'ritilgenligi inflyatsiyani' uslap turi'w u'lken a'hmiyetke iye boldi' ha'm oni'n' belgilengen prognoz ko'rsetkishinen to'men bolı'wı' ta'miynlendi.

2013-jil' juwmag'ı' boyı'nsha paydalanı'w bahaları' indeksi tiykari'nda jil'dı'n' inflyatsiya da'rejesi 2012-jil'lg'a qarag'anda 0,2 protsentke to'menlep, 6,8 protsentti payda etti. Bunda paydalanı'w bahaları' indeksinin' o'siwi tiykari'nan monetar emes faktorlar esabi'nan ju'z berdi.

Sonnan, o'tken jil'da azi'q-awqat o'nimlerinin' bahası' 3,9 protsentke o'sip, oni'n' inflyatsiyag'a ta'siri 2,0 protsentti, azi'q-awqat emes o'nimler bahası' 7,4 protsentke o'sip, inflyatsiya da'rejesine ta'siri 2,1 protsentti payda etti. Xızmetler bahası' bolsa 13,8 protsentke o'sip, paydalanı'w bahaları' indeksine ta'siri 2,6 protsentti payda etti.

2013-jil' dawamı'nda jumı's orı'nları'n payda etiw ha'm xalı'qtı'n' ba'ntlighin ta'miynlew boyı'nsha jergilikli da'stu'rlerdin' a'melge ası'rılı'wı' na'tiyjesinde 970 mı'n' adam jumı's penen ta'miynlendi.

Bunda kishi biznes ha'm jeke isbilermenlikti, xızmet ko'rsetiw ha'm servis tarawı'n tez rawajlandırı'wg'a o'z aldına itibar qarati'lı'p, usı' tarawlarda 480 mı'n'nan artı'q, u'yde islewdi ken'eytiriw esabi'nan bolsa 210 mı'n'nan artı'q jan'a jumı's orı'nları' jaratı'ldı'.

2013-jil'da respublikamı'zda xalı'qtı'n' real da'ramatları' 16,0 protsentke, ortasha jumı's is haqı', pensiya, sotsiallı'q napaqa ha'm stipendiyalar 20,8 protsentke ko'beydi.

Ba'ntlik da'rejesi ha'mde xalı'qtı'n' da'ramatları'nı'n' bunday o'siwi, o'z gezeginde, xalı'qtı'n' turmı'sh da'rejesinin' ha'm sotsiallı'q pa'rawanlı'gı'nı'n' turaqlı' tu'rde artı'p barı'wı'n ta'miynlemekte.

2013-jil'da monetar siyosat «Monetar siyosattı'n' 2013-jil'lg'a belgilengen tiykarg'ı' bag'darları'» tiykari'nda a'melge ası'rılı'p, O'zbekstan Respublikası' Prezidenti ta'repinen respublika Hu'kimetinin' 2013-jil' 18 yanvardag'ı' ma'jilisinde belgilep berilgen 2013-jil'lg'ı' ekonomikalı'q da'stu'rdin' en' a'hmiyetli

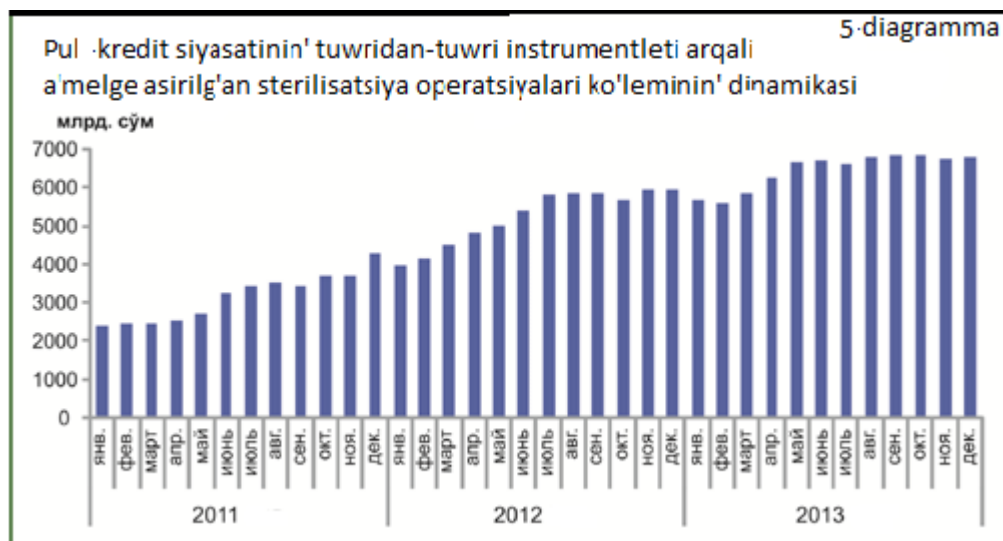
basli' wazi'ypalari', a'sirese, belgilengen makroekonomikalı'q ko'rsetkishlerdin' so'zsiz orı'nlanı'wı'n ta'miynlewge qaratı'ldı'.

Pul-kredit tarawı'nda jalpı' ishki o'nimnin' o'siw templerine muwapı'q ekonomikanı'n' artı'p baratı'rg'an pulg'a bolg'an talabı'n tolı'q qandı'rı'w ha'm bank sisteması' likvidligin saqlap turı'w arqalı' inflyatsiya da'rejesinin' belgilengen prognoz ko'rsetkishinen arttı'rmaw maqsetlerine qaratı'lg'an is-ilajlar a'melge ası'rı'ldı'.

Usı' is-ilajlardı' a'melge ası'rı'wda Oraylı'q bank o'z qaramı'ndag'ı' pul-kredit siyasatı' instrumentlerinen paydalandı'.

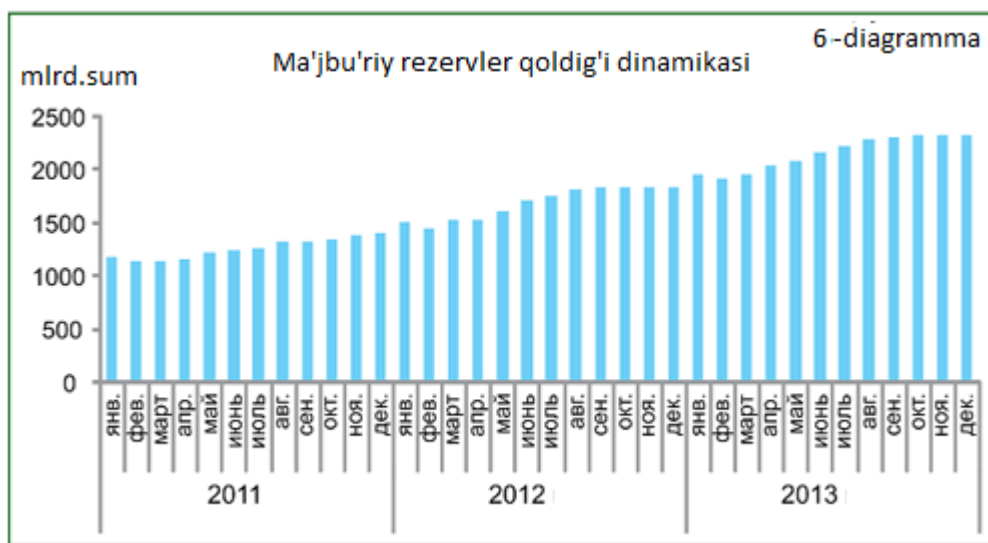
O'z gezeginde, Oraylı'q bank ta'repinen a'melge ası'rı'lg'an pul bazarı'ndag'ı' operatsiyaları' baylanı'stag'ı' pul massası'n basqarı'w, bank sisteması' likvidligin ta'rtipke salı'w ha'm protsent stavkaları' turaqlı'lı'g'ı'n ta'miynlewge qaratı'ldı'.

Sunday-aq, 2013-jı'l dawamı'nda sı'rtqı' sawda balansı'nı'n' unamlı' saldosi' ha'm bank sisteması' sap sı'rtqı' aktivlerinin' ko'beyiwi esabı'na tu'rlengen qosı'msha likvidliktin' inflyatsiya bası'mı'na ta'sirinin' aldı'n alı'w maqsetinde o'tkizip barı'lg'an sterilizatsiya operatsiyaları'nı'n' ortasha ko'lemi 2012-jı'lg'a qarag'anda 1,2 esege arttı' (5-diagramma).

Ma'jbu'riy rezerv talapları' kommertsialı'q banklerdin' kredit resursları' mug'darı'na ta'sir ko'rsetiw arqalı' ekonomikadag'ı' pul usı'nı'sı'n ta'rtipke salı'wda pul-kredit siyasatı'nı'n' a'hmiyetli instrumentlerinen biri sı'patı'nda qollanı'lmaqta (6-diagramma).

A'sirese, 2013-ji'l dawami'nda inflyatsiya ha'm pul massasi'ni'n' belgilengen prognoz ko'rsetkishlerinen kelip shi'g'i'p ha'mde kommertsiyali'q banklerinde uzaq mu'ddetli resurs bazasi'n ja'nede ken'eytiriw maqsetinde diversifikatsiyalang'an ma'jbu'riy rezerv normalari' qollani'li'p, kommertsiyali'q bankler ta'repinen tarti'lg'an yuridikalı'q shaxslardi'n' talap qi'li'p alg'ansha ha'm 1 ji'lg'a shekem bolg'an mu'ddetli depozitleri ushi'n – 15 protsent, 1 ji'ldan 3 ji'lg'a shekem bolg'an depozitler ushi'n – 12 protsent, 3 ji'ldan artı'q bolg'an depozitler ushi'n – 10,5 protsent mug'dari'nda o'zgartirilmesten qaldı'ri'ldi'.

2013-ji'lda kommertsiyali'q banklerdin' Orayli'q banktegi ma'jbu'riy rezervler ko'lemi 463,1 mlrd. swmg'a yaki ji'l basi'na qarag'anda 25,2 protsentke ko'beydi.

O'z gezeginde, O'zbekstan Respublikasi' Tikleniw ha'm progress jamg'armasi' ji'ldi'n' betine qosi'msha tu'rde 1,2 mlrd. dollar mug'dari'ndag'i' qarji'lar bag'darlanı'wı' pul massasi'ni'n' belgilengen prognoz ko'rsetkishinen artı'qsha o'siwini'n' aldi'n alı'wg'a ha'm usı' arqalı' ishki bazarda bahalar turaqlı'lı'g'i'n ta'miynlewge xı'zmet qı'ldı'.

Soday-aq, Orayli'q banktin' qayta finanslaw stavkası' instrumentinen de pul bazari'ndag'i' protsent stavkalari'n basqari'wda ha'mde ekonomikalı'q o'siw protsesslerin xoshametlew maqsetinde paydalani'ldi'.

Inflyatsiya da'rejesi, pul massasi' ko'leminin', ekonomikanı'n' kredit resursları'na bolg'an talabi'n jeterli da'rejede qandı'ri'w ha'm basqa makroekonomikalı'q ko'rsetkishlerdin' 2013-ji'lg'a belgilengen maqsetli

parametrlarining kelib shi'g'i'p, O'rayli'q bankning qayta finanslov stavkasi 2013-jil davomida jil'li'q 12 protsent mug'dari'nda saqlap turi'ldi'.

Qayta finanslov stavkasi'n usi' jag'dayda uslap turi'li'wi' pul bazari'nda finansli'q resurslar'ga bolg'an talap ha'm usi'ni'sti'n' ten' salmaqli'li'g'i'n saqlawg'a, real sektor ka'rxanalari'ni'n' investitsiya mu'mkinshiligin arttir'i'wg'a, ekonomikaning kreditlew ko'lemin ja'nede ken'eytiriw ha'm ha'zirgi waqit'ta kommertsiyali'q banklar resurs bazasi'ni'n' turaqli'li'g'i'n ta'miynlewge xizmet qildi'.

2013-jil'da respublikadagi' turaqli' ekonomikalig' o'siw templeri ha'mde O'rayli'q bank ta'repinen monetar siyosatini'n' ju'rgiziliwi, o'z gezeginde, ma'mleketimizdin' pul ha'm finans bazarlarindagi' protsent stavkalari' dinamikasi'nda, sonnan, kommertsiyali'q banklarning kreditleri ha'm depozitleri boyi'nsha ha'mde banklar arali'q kreditler boyi'nsha protsent stavkalari'nda o'z ko'rinishini tapti'.

A'sirese, 2013-jil davomida xalig'ni'n' ha'm xojali'q ju'ritiwshi subektlar da'ramatini'n' artiri'wi' esabi'na respublikamizdagi' finans institutlari' resurs bazasi'ni'n' ken'eyiwi banklar arali'q pul bazari'ndagi' resurslar usi'ni'si'ni'n' ko'beyiwine ha'm o'z gezeginde, finansli'q resurslar bahasi'ni'n' arzanlasiri'wi'na sebep boldi'.

Sonnan, 2012-jil davomida banklar arali'q pul bazari'ndagi' operatsiyalar boyi'nsha ortasha tartilg'an protsent stavkasi' jil'li'q jildi'n'ta 10,9 protsentni payda etken bolsa, 2013-jil'da bul ko'rsetkish 9,9 protsentke ten' boldi'.

Ma'mleket jalpi' ishki o'niminin' ha'm og'an sa'ykes tu'rde xalig'ni'n' da'ramatlari'ni'n' jildan-jilg'a joqari' templer menen o'siwi, bank sistemasi'na bolg'an isenimnin' artiri'wi' ha'mde ekonomikadagi' inflyatsiya ku'tiliwinin' to'menlep bari'wi' si'yaqli' faktorlar ta'sirinde 2013-jil'da bank depozitleri boyi'nsha protsent stavkalari'ni'n' to'menlewi gu'zetildi.

A'sirese, fizikalig' shaxslardini'n' kommertsiyali'q banklardagi' ja'mi depozitleri boyi'nsha ortasha tartilg'an protsent stavkasi' 2012-jil'dagi' ortasha jil'li'q 7,7 protsentten 2013-jil'da 7,1 protsentke shekem to'menledi.

Yuridikalıq shaxslardıńn jamg'arma ha'm mu'ddetli depozitleri boyınsha ortasha tartılg'an protsent stavkaları 2012-jıldag'ı ortasha jıllıq 6,2 protsentten 2013-jılda 6,0 protsentke shekem to'menledi.

Sonday-aq, banklar aralıq pul bazarındag'ı operatsiyalar ha'mde depozitlerdi tartıw boyınsha protsent stavkalarıńn to'menlewi na'tiyjesinde kommertsialıq banklerdin aktiv operatsiyaları boyınsha, sonnan, ekonomikanıń real sektori ka'rxanalarıń kreditlew boyınsha protsent stavkalarıńn da to'menlewi gu'zetildi.

Sonnan, kommertsialıq bankler ta'repinen ekonomikanıń real sektori subektlerine aji'ratılıp atırg'an kreditler boyınsha ortasha tartılg'an protsent stavkası 2012-jıl dekabr ayında 13,6 protsenti payda etken bolsa, 2013-jılda 13,0 protsentke shekem to'menledi.

2013-jılda valyuta siyasatı onıń tiykarg'ı printsipleri, yag'nıy milliy valyutamız swmnıń almasıw kursı turaqlılıg'ın ha'mde ishki valyuta bazarında talap ha'm usıńnıń proporsionallıg'ın ta'miynlew maqsetlerinen kelip shıg'ıp a'melge asırıldı.

Bunda tiykarg'ı itibar inflyatsiya protsesslerin uslap turıwg'a, milliy valyuta almasıw kursı keskin tebreniwlerinin aldıń alıwg'a ha'mde eksporttı qollap-quwatlawg'a qaratıldı.

O'z gezeginde, valyuta almasıw kursıńn o'zgerip barıwshı basqarılatug'ın usılıńn qollanıw arqalı almasıw kursıńn maqsetli koridor ko'leminde bolıwı ta'miynlendi. Eksporttı xoshametlew maqsetinde swmnıń AQSh dollari'na qarag'anda kursıń basqıshpa-basqısh to'menletiw ilajları ko'rildi.

Na'tiyjede 2013-jıl dawamında swmnıń AQSh dollari'na qarag'anda almaslaw kursı 11,0 protsentke to'menlep, 2014-jıldıń 1 yanvar jag'dayına qaray, bir AQSh dollari 2202,20 swmdı payda etti.

Ma'mleketimiz sırtqı sawda operatsiyalarıńn 95 protsentke jaqıńı AQSh dollari'nda a'melge asırılıwın inabatqa alıp, swmnıń basqa shet el

valyutalari'na qarag'anda almasi'w kurslari'n belgilewde operatsiya si'patı'nda swmni'n' AQSh dollari'na qarag'anda almasi'w kursı'nan paydalani'ldi'.

Sog'an muwapı'q, swmni'n' AQSh dollari'nan basqa shet el valyutalarg'a qarag'anda almasi'w kurslari' usı' valyutalardı'n' sı'rtqı' valyuta bazarları'ndag'ı' AQSh dollari'na qarag'anda kurslar dinamikası' ha'm ishki valyuta bazarı'nda swmni'n' AQSh dollari'na qarag'anda almasi'w kursı' ta'siri astı'nda tu'rlendi.

Alı'p bari'lg'an valyuta siyasatı' ta'sirinde swmni'n' almasi'w kursı' evrog'a qarag'anda 15,7 protsentke, Qi'tay yuani'na qarag'anda 14,2 protsentke, funt sterlingge qarag'anda 13,1 protsentke to'menlep, eksporttı' xoshametlewge xı'zmet qı'ldı'.

Juwmaqlap aytqanda, bazar ekonomikası'na o'tiw da'wirinde Respublika Oraylı'q bankinin' monetar siyasatı' o'zine say qa'siyetlerge iye. Erkin valyuta kurslari' sisteması'nda Oraylı'q banktin' pul-kredit ha'm valyuta siyasatı'nı'n' ekonomikag'a ta'siri kapitallardı' eksport ha'm import qı'lı'wdı' xoshametlewde ko'rinedi. Bunı'n' mazmunı' milliy valyuta kursı'n turaqlı' saqlap turı'w menen belgilenedi. Milliy valyuta kursı'n turaqlı' uslap turı'w ushi'n bolsa, ha'zirgi da'wirde respublika Oraylı'q bankine altı'n-valyuta zapasları'n basqarı'w tapsı'rı'lg'an. Sumni'n' turaqlı'lı'g'ı'na tek g'ana makroekonomikalı'q ko'rsetkishlerdi bir turı'sta jetkiziliwinde g'ana erisiw mu'mkin.

Ma'mleketimizde pul-kredit siyasatı'n na'tiyjeli payda eiliwi, barlı'q tarmaq ha'm tarawları'n' na'tiyjeli a'mel qı'lı'wı' ha'mde olardı'n' ekonomikalı'q xı'zmetin ta'rtipke salı'w ha'm xoshametlewde u'lken a'hmiyetke iye. Sol sebepten rawajlang'an ma'mleketlerde pul-kredit siyasatı'n, pul baylanı'sı' ha'm milliy valyuta kursı' turaqlı'lı'g'ı'n ta'miynlew ha'mde valyuta siyasatı'n ju'rgiziw boy'nsha toplang'an ken' ha'm bay ta'jiriybelardi teren' u'yreniw ha'mde olardı' milliy ekonomikag'a endiriw gerek. Bunda pul-kredit sisteması' instrumentlerinen paydalang'an halda ma'mleketti modernizatsiyalaw, ekonomikalı'q subektlerdin' joqarı' texnologiyalı'q islep shı'g'arı'w potentsialı'n tu'rlendiriwge xoshametlew esabı'nan ma'mlekette islep shı'g'arı'w templerin jedellestiriw, tarmaqlardı'n' na'tiyjeli xı'zmetin ta'miynlewde bank sisteması'nı'n' rolin arttı'rı'w sı'yaqlı' wazı'ypalardı' sheshiw gerek.

JUWMAQLAW

Bu'gingi ku'nde O'zbekstan Respublikasi' bank sisteması' xı'lı'q aralı'q talaplarg'a juwap beretug'i'n en' turaqlı' sistemalardan biri bolı'p, ha'zirgi waqi'tta ol belgilengen bir qatar normativler boyı'nsha bekkem pozitsiyalarg'i' iye bolı'p esaplanadı'. Bu'gingi jag'dayda bolsa bunday unamli' o'zgeriw ekonomikamı'zdi'n' keleshekkegi progressi ushi'n u'lken a'hmiyetke iye. Sonday-aq, uzak mu'ddetli keleshekke belgilengen, ma'mleketimizdin' keleshegi, qu'direti ha'm ekonomikamı'zdi'n' ba'sekege shı'damli'lı'g'i'n arttı'rı'wda sheshiwshi a'hmiyetke iye baslı' bag'dar - bul tiykarg'i' jetekshi tarawlardı' modernizatsiyalaw, texnikalı'q ha'm texnologiyalı'q jan'alaw, transport ha'm infrastruktura kommunikatsiyaları'n rawajlandı'rı'wg'a qarati'lg'an strategiyalı'q a'hmiyetke iye proektlerdi a'melge ası'rı'w ushi'n aktiv investitsiya siyasati'n alı'p barı'w ha'mde bank sisteması'ni'n' likvidliligin ta'miynlewden ibarat.

Bankler ha'r qanday ja'miyette ekonomikanı'n' turaqlı' islewin ta'miynlewshi mexanizmnin' tiykarg'i' buwı'nları'nan birin payda etip, oni' ekonomikanı'n' qan tamı'rları' dep qaraw mu'mkin. Usı' tamı'rlardı'g'i' qan, yag'ni'y pul qarjı'ları'ni'n' ha'reketin bir turı'sta tutı'p turı'w, oni' qı'sqa mu'ddetke bolsa da toqtap turı'wı'na jol qoymaw, ondag'i' bası'mdı', yag'ni'y puldı'n' qa'dirin de bir turı'sta saqlap turı'w wazı'ypası' oni'n' «ju'regi» bolg'an Oraylı'q banktin' qarawı'nda.

Ma'mleketimiz g'a'rezsizliginin' da'slepki qa'demlerinen baslap Oraylı'q bank aldı'na u'lken quramalı' wazı'ypa - bazar ekonomikasi' jag'dayı'nda a'mel qı'la alatug'i'n bank sisteması'n tu'rlendiriw, usı' sistemani'n' quramalı' bo'legi bolg'an kommertsiyalı'q bankler xı'zmetin ta'rtipke salatug'i'n ni'zamshı'lı'q xu'jjetlerin jaratı'w wazı'ypası' tur.

Solay etip, ekonomikanı' valyuta qatnası'qları' arqalı' ta'rtipke salı'w protsesslerinde Oraylı'q banktin' tutqan ornı' ekonomikanı' erkinlestiriwdin' ha'zirgi basqı'shi'nda ma'mleketimiz ushi'n aktual ma'sele bolı'p esaplanadı'.

Joqarı'dag'i'lar menen bir qatarda respublikamı'z pul kredit sisteması'n rawajlandı'rı'w barı'sı'nda to'mendegilerdi usı'ni's etemiz:

- bank-finans sistemasi'nda xizmetler ha'r qiyli'lig'i'n arttir'w, du'nya ju'zi standartlari'na sa'ykeslestiriw;

- xal'qtin' ha'm yuridikal'q shaxslardin' bank sistemasi'na isenimin arttir'w, bank-klient baylanislari'n tartipke saliwshi' xujjetler sistemasi'n a'piwayi'lastir'w ha'm elektronlastir'w;

- naq pullardin' bankten tisqari' aylanisin' kemeytiriw ha'm usi' qarjilardi' bank depozitlerine tartiw barisi'nda tiyisli da'stu'rlar islep shig'w;

- pul-kredit sistemasi'nda zamanago'y xabar texnologiyalari' mu'mkinshiliklerinen ken' ko'lemde paydalani'w;

- naq pul ha'm naq pulsiz esap-kitaplar arasindag'i' parqtin' kemeytiriw, onin' ushin' ishki bazarda import ornin' basiwshi' sipatli' jergilikli o'nimler menen tolig'iraq qandir'w barisi'nda tiyisli ilajlardin' a'melge asir'w kerek dep oylayman.

PAYDALANI'LG'AN A'DEBIYATLAR DIZIMI

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.- Т.: Ўзбекистон, 2012.
2. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки тўғрисида”ғы нызамы. Т.: "Ўзбекистон”, 1995 йил 21 декабр.
3. Ўзбекистон Республикаси “Валютани тартибга солиш тўғрисида”ги Нызамы, Т.: “Ўзбекистон" 2003 йил 11 декабр.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентиниң «Банк тизимининг молиявий баркарорлигини янада ошириш ва инвестициявий фаоллигини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2010 жыл 6 апрелдеги ПК-1317-санлы Қарары.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентиниң “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик йили" Мәмлекетлик дәстүри 2011 жыл 7 февралдағы ПК-1474 санлы Қарары.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентиниң «2011-2015 йилларда республика молия-банк тизимини янада ислоҳ қилиш ва баркарорлигини ошириш ҳамда юкори халқаро рейтинг курсаткичларига эришишнинг устувор йуналишлари тугрисида»ги 2010 жыл 26 ноябрдеги ПФ-1438 санлы Пәрманы.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентиниң “Тижорат банкларининг инвестиция лойихаларини молиялаштиришга йуналтирилган узок муддатли кредитлари улушини купайтиришни рағбатлантириш борасидаги чора-тадбирлари тугрисида”ги 2009 жыл 28 июлдеги ПФ-1166 санлы Пәрманы.
8. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримовнинг 2012 йилда мамлакатни ижтимоий-иктисодий ривожлантириш яқунлари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иктисодий дастурнинг энг мухим устувор йуналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги Бош мақсадимиз –«Кенг куламли ислохотлар ва модернизация йулини катъият билан давом эттириш" номли маърузаси // Халқ сузи. 2013 йил 21 январь.
9. И.А.Каримовтың 2013 жылда республиканы социаллық-экономикалық раўажландырыўдың жуўмақлары хэм 2014 жылғы экономикалық бағдарламаның ең аҳмийетли ўазыйпалары ҳаққында Ўзбекстан

Республикасы Министрлер Кабинети мажлисининг қарары. Еркин Қарақалпақстан газетасы №10(19472) 23 январь 2014 ж.

10. И.А.Каримов. "Жахон молиявий-иқтисодий инкирози, Ўзбекистон шароитида уни баргараф этишнинг йуллари ва чоралари .-Т.: Ўзбекистон, 2009.

11. Абдуллаева Ш.З. Халқаро валюта-кредит муносабатлари. - Тошкент "Иқтисод- финанс", 2005, 588-б.

12. Абрамова М.А., Александрова Л.С. Финансы и кредит: Вопросы и ответы. - М.: ИД «Юриспруденция», 2006

13. Вахобов А.В. Инқироз шароитида банк тизими барқарорлигини таъминлаш //Ўзбекистон иқтисодий ахборотномаси. 2009. 4-сон 24-б

14. Андрюшин С., Бурлачков В. Денежно-кредитная политика и глобальный финансовый кризис: вопросы методологии и уроки для России. //Вопросы экономики. 2008. №11. - с. 39

15. Жураев А. ва бошқалар. Инвестицияларни ташкил этиш ва молиялаштириш. - Т.: 2007

16. Йулдошев О. А. Тижорат банклари фаолиятини монетар инструментлар воситасида тартибга солиш //Бозор, пул ва кредит. 2007. 8-сон. 20-21 б

17. Муллажонов Ф. Мустақиллик йилларида Ўзбекистон банк тизими ислохотларининг асосий яқунлари очилади. //Банковское дело, №2 – 2000

18. Тожиев Р.Р., Жумаев Н.Х. Орайлық банкнинг монетар сиёсати. - Т.: ТДИУ, 2002

19. Сафаров М., Хамроев М. Иқтисодиётда қайта молиялаш ставкасининг ахамияти // Бозор, пул ва кредит. 2005. 8-сон. 44 бет

20. www.cbu.uz

21. www.bank.uz

22. www.mf.uz

23. www.gov.uz

24. www.ziyonet.uz